

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Architektonický vývoj města Jemnice (okr. Třebíč) od 16. století až do roku 1945

Bc. Jindřich Kadlec

Bakalářská práce

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jindřich KADLEC**
Osobní číslo: **H08072**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: **Architektonický vývoj města Jemnice (okr. Třebíč) od 16.
století až do roku 1945**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce bude orientována na vylíčení urbanistického a architektonického vývoje zástavby města od renesance, přes baroko až po moderní éru v meziválečném období. Bude založena zejména na rešerších plánových materiálů a písemností z fondů Městského archivu (SOkA Třebíč, pobočka Moravské Budějovice) a městského stavebního úřadu, doplněných o informace získané z odborné a topografické literatury a lokálního tisku. Práce se pokusí vylíčit stavební dění v Jemnici v širším rámci historie města a jeho společenského a kulturního dění.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Pamětní kniha města Jemnice (od nejstarších dob, až do roku 1945). SOKA Třebíč, fond Město Jemnice. NEKUDA, Vladimír a kol.: Moravskobudějovicko Jemnicko. Vlastivěda moravská. Brno, 1997. KRÁLÍK, K.: Jemnicko v době pobělohorské. Od Horácka k Poddyjí 12, 1935/1936, s.141-143. RICHTER, Václav: K barokní přestavbě zámku v Jemnici. Umění VIII, 1960, s. 299-300. SEDLÁK, Jan: Jemnice. Brno KSSPPOP 1971.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Pavel Panoch, Ph.D.
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2010**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. října 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 14. 07. 2011

Jindřich Kadlec

Souhrn

Tato bakalářská práce popisuje architektonický vývoj města Jemnice od 16. století až do roku 1945. Práce je rozdělena celkem do pěti kapitol. Jednotlivé kapitoly se nazývají Založení města Jemnice, Stavební vývoj Jemnice v renesanci (1530-1620), Stavební vývoj Jemnice v baroku (1620-1800), Stavební vývoj Jemnice v 19. století (1801-1900) a poslední pátá nese název Stavební vývoj Jemnice ve 20. století (1901-1945).

Všechny zmíněné kapitoly popisují nejvýznamnější stavby daného období a také nejvýznamnější zadavatele staveb v městě Jemnici včetně osob, které měly podíl na stavební činnosti v tomto městě.

První kapitola je zaměřena na stavební vývoj města Jemnice ve středověku. Druhá kapitola se zaměřuje na stavební činnost šlechtice Tasa Meziříčského. Třetí kapitola se zaměřuje na stavební vývoj zámku a na důsledky třicetileté války. Čtvrtá kapitola popisuje stavební vývoj východním směrem od centra města. Poslední pátá kapitola je zaměřená na stavbu prvorepublikových vil.

V této bakalářské práci byly použity pracovní metody přímé i metody kritické analýzy.

Klíčová slova: Jemnice, stavební vývoj, Josef Faast, Josef Augusta

Summary

This bachelor thesis describes the architectonic development of Jemnice city from the 16th century to the year 1945. The thesis was divided into five chapters on the whole. The individual chapters are called The Foundation of the City of Jemnice, The Building Development of Jemnice in the Renaissance Period (1530-1620), The Building Development of Jemnice in the Baroque Period (1620-1800), The Building Development of Jemnice in the 19th Century (1801-1900) and the last fifth chapter is entitled The Building Development of Jemnice in the 20th Century (1901-1945).

All chapters mentioned above describe the most significant buildings of the given period and the most important construction authorities in Jemnice city including people who participated in construction activities in this city.

The first chapter focuses on the building development of Jemnice city in the Middle Ages. The second chapter focuses on construction activities of the nobleman Taso Meziříčský. The third chapter focuses on the building development of the castle and the consequences of The Thirty Years' War. The fourth chapter describes the building development to the East from the city centre. The last fifth chapter focuses on construction of First Republic villas.

The method of critical analysis and direct method were used in this bachelor thesis.

Key words: Jemnice, building development, Josef Faast, Josef Augusta

Poděkování:

Rád bych zde poděkoval vedoucímu této práce p. Mgr. Pavlu Panochovi Ph.D. za spolupráci při utváření této bakalářské práce. Dále děkuji všem, kteří mi poskytli cenné rady i archivní prameny potřebné k této práci. Jedná se zejména o pracovníky Státního okresního archivu Třebíč – pobočka Moravské Budějovice.

Obsah:

1. Úvod.....	1-2
2. Založení města Jemnice.....	3-9
3. Stavební vývoj Jemnice v renesanci (1530-1620).....	10-14
3.1 Sakrální stavby.....	13-14
4. Stavební vývoj Jemnice v baroku (1620-1800).....	15-22
4.1 Sakrální stavby.....	20-22
5. Stavební vývoj Jemnice v 19. století (1801-1900).....	23-32
5.1 Sakrální stavby.....	31-32
6. Stavební vývoj Jemnice ve 20. století (1901-1945).....	33-49
6.1 Podoba zámku na začátku 20. století.....	33
6.2 Stavební vývoj v židovské čtvrti ve 20. stol.	46-47
6.3 Sakrální stavby.....	48-49
7. Závěr.....	50-51
8. Seznam pramenů a literatury	52-54
9. Seznam příloh.....	55
10. Přílohy.....	56-69
11. Resumé (Čj).....	70
11.1 Resume (AJ).....	71-72

1. Úvod

Časové vymezení této bakalářské práce je zvoleno díky velkému množství dochovaných pramenů ve Státním okresním archivu Třebíč, pobočka Moravské Budějovice. Téma této bakalářské práce vzniklo dále také díky vlastnímu zájmu o toto město, neboť v něm autor žije a má k němu osobní vztah. Další faktor byl tvořen i osobním zájmem poznání historického úseku, který se dá časově vymezit roky 1800 až 1945.

Hlavním úkolem této práce bylo poznat nejvýznamnější zadavatele staveb (šlechtice) od 16. století až do poloviny 20. století. Jednalo se o konkrétní držitele jemnického panství a o jejich konkrétní stavby. Dále práce zjistila, v jakém období vytyčeného časového úseku se v Jemnici stavělo hodně a v jaké době se v Jemnici stavělo málo, či dokonce vůbec. Bakalářská práce dále zjistila, kdy se v časovém horizontu let 1900-1945 stavělo v Jemnici nejvíce rodinných domů. Práce nejvíce čerpala celkem z pěti hlavních informačních zdrojů.

První informační zdroj tvoří archivní fond města Jemnice, který má časové rozmezí 1335-1945. Tento fond uchovává SOkA Třebíč – pobočka Moravské Budějovice. Z tohoto fondu byly do této práce použity informace zejména ze stavebních záležitostí města Jemnice, které zde byly dochovány v letech 1890-1944.

Druhý stěžejní pramen bude tvořen Pamětní knihou města Jemnice. Tato kniha je dnes uložena na Městském úřadě v Jemnici a její časové rozmezí je vytyčeno: „od počátku do roku 1945.“ Jedná se o kopii, kterou si nechalo město Jemnice udělat ve spolupráci se Státním okresním archivem v Třebíči - Moravské Budějovice, kde je uložen originál. Kroniku začal psát první kronikář Karel Gartner již v roce 1828. Zde se do bakalářské práce použily věci týkající se stavebního vývoje města.

Třetí informační zdroj tvořil regionálního tisk. Tento tisk je uložen ve Státním okresním archivu v Třebíči a tisk nese název Listy ze Západní Moravy. Do bakalářské práce byly použity roky 1884, 1888 a 1890.

Čtvrtý informační zdroj nese název Dějiny Jemnice.

Pátý stěžejní informační zdroj je opět tvořen literaturou. Tentokrát se jedná o regionální literaturu, která nese název: Moravskobudějovicko Jemnicko. Tato kniha v sobě zahrnuje i historii okolních vesnic na Jemnicku.

Bakalářská práce obsahuje celkem čtrnáct fotografií (převážně autorových), které byly použity jako přílohy na konci této práce.

Práce je rozdělena do pěti kapitol a to do Založení města Jemnice, Stavební vývoj Jemnice v renesanci, Stavební vývoj Jemnice v baroku, Stavební vývoj Jemnice v 19. století a Stavební vývoj Jemnice ve 20. století (1901-1945).

Všech pět zmíněných kapitol bylo psáno tak, aby čtenáři poskytly výčet všech nejvýznamnějších historických staveb a ostatních důležitých stavebních zásahů v daném časovém rozpětí, které se v Jemnici v tu dobu staly.

2. Založení města Jemnice

Město Jemnice patří do bývalého správního okresu Třebíč. Městem protéká nevelká řeka Želetavka, která teče pod městem, neboť město samotné bylo vybudováno na strmém kopci nad řekou.¹ Řeka ve středověku patřila mezi neodmyslitelnou součást při výběru místa pro založení města.²

Město bylo založeno na tomto vysokém kopci, který zaručoval jakousi přírodní bariéru proti případným útočníkům, kteří by chtěli město dobýt. Tvar a podoba středověkého města se tedy musela přizpůsobit těmto terénním podmínkám.³

Ještě starší osídlení je dokázáno právě u řeky Želetavky, kde byla zbudována osada Podolí, která je dnes součástí města Jemnice.⁴ Osada Podolí se katastrálně sloučila s městem Jemnicí v jednu obec až v roce 1924.⁵

Osada Podolí pravděpodobně vznikla někdy okolo první půle 12. století, kdy společně s osadou vznikla také do dnešních dnů dochovaná románská rotunda, taktéž z první poloviny 12. století.⁶

Rotunda náležela k válcové lodi, která se celá do dnešní doby nedochovala. Dochovaly se pouze části obvodových zdí románské lodi, které posloužily jako základ pro loď gotickou, která se vybuďovala ve 13. století. Rotunda má tvar válcové věže a je postavena z lomového kamene, který byl pečlivě kladen do řádků. Lomový kámen byl spojován vápennou maltou. Ve věži se také nachází patro zvonice. Toto patro má čtyři sdružená dvojité okna s bočním ostěním.⁷

Vedle této staré románské věže se před rokem 1515 přistavělo ke kostelu sv. Jakuba ze 13. století pozdně gotické kněžiště, u kterého byla použita síťová, malovaná žebrová klenba, která je datována do roku 1515. Mezi další významný artefakt tohoto gotického chrámu bezesporu patří i vzácné pastoforium vyrobené ve druhém desetiletí 16. století.⁸

Založení města Jemnice v místě osady Podolí nebylo kvůli strategickým podmínkám výhodné a jeho výstavba tedy proběhla na strategicky výhodnějším místě.⁹ Asi jediná výhoda

¹ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 684.

² HOFFMANN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Lidové noviny, Praha, 2009. s. 123.

³ Tamtéž s. 16.

⁴ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 684.

⁵ TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 277.

⁶ MUK, Jan a kol. *ABC kulturních památek Československa*. Panorama, Praha, 1985. s. 186.

⁷ SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 51.

⁸ MUK, Jan a kol. *ABC kulturních památek Československa*. Panorama, Praha, 1985. s. 186.

⁹ HOFFMANN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Lidové noviny, Praha, 2009. s. 56.

(z hlediska stavebního vývoje) této osady Podolí spočívala v nízkém riziku vzniku plošného požáru, neboť se zde domy stavěly oproti městům daleko od sebe.¹⁰

Nadmořská výška v centru města činí 470 m nad hladinou moře. Název města Jemnice vznikl pravděpodobně v době, kdy se v Jemnici začalo těžit stříbro, což bylo hned při jeho založení ve 13. století. Jedná se zřejmě o odvozeninu od slova jamník, což byl středověký horník, který v Jemnici těžil stříbrnou rudu.¹¹ V Jemnici se netěžila jenom stříbrná ruda, ale také se zde v omezené míře těžilo zlato, které však středověkou Jemnici tolik neproslavilo.¹²

Královské město Jemnice bylo založeno z podnětu českého krále Přemysla Otakara I. někdy okolo roku 1227. Přesné datum neznáme, neboť jako u většiny měst se nedochovala zakládací listina.¹³

Právě ve 20. letech 13. století vzniká v našem prostředí velké množství nově založených měst, což znamená, že plány na jejich vznik musely vznikat už na samém začátku 13. století.¹⁴

Proč Přemysl Otakar I. založil město, není přesně jisté, ale předpokládá se, že důvod byl čistě pragmatický a to sice pro hlídání, či střežení českých zemí (Moravy) před neklidnými rakouskými válečnými výpady. Jemnice totiž leží jen pár kilometrů od dnešních rakouských hranic.¹⁵

Jemnické hradby chránící městské jádro se poprvé uvádějí v roce 1237.¹⁶ Jemnice byla kompletně opevněna hradbami ze všech stran až ve 14. století, což povolil král Jan Lucemburský.¹⁷

Tehdy byly postaveny dvě řady hradeb, což zvyšovalo bezpečnost města. Hradby byly postaveny z lomového kamene, který byl spojován vápennou maltou.¹⁸

Jemnické gotické hradby ze 14. století se v největší míře zachovaly na severní straně tehdy opevněného města. Dnes je zde rozpoznatelná dvojice zdí, která je i dnes podpírána z vnější strany kamennými pilíři. Dále se do dnešní doby zachovala tzv. Malá brána, která se nachází na západní straně tehdejšího opevněného města. Na tuto bránu byla přizděna kamenná deska, na které je znázorněna vytesaná postava ženy z pozdní gotiky. Této sošce se dnes říká kamenná Panna a do zdi brány byla umístěna až druhotně, přičemž její původní umístění není

¹⁰ **HOFFMANN**, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Lidové noviny, Praha, 2009. s. 194.

¹¹ **NEKUDA**, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 684.

¹² **HOFFMANN**, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Lidové noviny, Praha, 2009. s. 279.

¹³ **NEKUDA**, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 685.

¹⁴ **HOFFMANN**, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Lidové noviny, Praha, 2009. s. 52.

¹⁵ **NEKUDA**, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 685.

¹⁶ **SAMEK**, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 45.

¹⁷ **NEKUDA**, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 685.

¹⁸ **SAMEK**, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 45.

doposud známé. Součástí hradeb je také do dnešní doby dochovaná válcová věž ze 14. století. Tato gotická věž se nachází na jižní straně města v lokalitě zvané „V zahrádkách“. Věž byla postavena z lomového kamene, který byl lepen vápennou maltou. Ve věži se dochovala okna, která sloužila ve středověku jako střílny. Okna obsahují kamenné boční ostění.¹⁹

Toto pro jemničany významné privilegium dále stanovilo osvobození jemnických od veškerých daní a dále darovalo měšťanům velký kus lesa, který má i dodnes název „Javoří“. Ve 13. století se už v Jemnici uvádí gotický hrad a domy na dnešním náměstí Svobody, dále mohutné opevnění a také dvorec s románskou rotundou u gotického kostela sv. Jakuba v osadě Podolí.²⁰

Jemnický gotický hrad byl vybudován v první polovině 13. století a to v jihovýchodní části tehdejšího hradbami opevněného centra města. Hrad byl vybudován typově podle francouzských kastelů, což bylo v městském prostředí málo vídaným jevem. Postaven byl v půdorysu lichoběžníku, kde byl na východní straně včleněn do městských hradeb. Okolo celého hradu se ještě pro lepší fortifikaci vykopala příkop, který znemožňoval snadné dobití hradu.²¹

I syn Jana Lucemburského, tehdy ještě markrabě Karel, udělil jemničanům dokonce i prestižní Jihlavské horní právo uváděné z roku 1345.²²

V roce 1422, tedy v počátcích husitského hnutí, krátce obléhali Jemnici husitští Táborité. Jejich snažení ale vyšlo nazmar, neboť Jemnice se bránila pod vedením Albrechta Habsburského, který byl toho času zetěm Zikmunda Lucemburského.²³

Husitské války daly vzniknout velkým škodám na městské zástavbě a ve velké míře znemožnily vznik nových staveb ve městech.²⁴

Jemnice, ač královské město, se v roce 1433 zastavuje rodu z Lichtenburka a postupně upadá jeho prosperita i svoboda, na které si jemničtí tolik zakládali.²⁵

Okolo roku 1468 se v Jemnici přestaly kutat drahé kovy a Jemnice pomalu začala ztrácet na své bohatosti plynoucí z těžby kovů. Ke zrušení kutání určitě přispělo také vypálení města v roce 1468. Jednalo se o období války mezi českými zeměmi a zeměmi uherskými.

¹⁹ SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 46.

²⁰ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 685.

²¹ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 506.

²² NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 686.

²³ Tamtéž s. 689.

²⁴ HOFFMANN, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Lidové noviny, Praha, 2009. s. 97.

²⁵ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 689.

Tuto katastrofu tehdy způsobil Matyáš Korvín se svým vojskem, které vypalovalo i okolní města v okolí Jemnice.²⁶

„Za česko-uherské války v r. 1468 byla Jemnice vypálena. Těžba drahých kovů zanikla a hospodářský potenciál města začal upadat.“²⁷

Nový začátek těžby drahých rud měl na svědomí Jindřich z Lomnice, který vydal pro těžbu podnět na samém začátku 16. věku. Od 60. let 15. století je v Jemnici doložen také špitál, který vznikl za pomoci jemnických měšťanů a to v osadě Podolí, která se nachází západním směrem od centra města.²⁸

Jde o kapli sv. Alžběty, na kterou navazuje gotická loď obdélného půdorysu. Obě tyto stavby byly vystavěny snad ve 14. století (tato hypotéza není úplně ověřena, neboť stavební a historický průzkum zde ještě nebyl vykonán). Jedná se o špitál, kde se v podkrovních místnostech nacházely místnosti pro ubytování špitálních. Tento komplex stojí u hlavní silnice, která směřuje do nedalekých Dačic. Loď je dnes zařízena jako „klasický“ obytný dům. Kaple na východní straně je dochována beze změn. Uvnitř presbytáře se do dnešní doby dochovaly čtyři niky z gotického období.²⁹ Z konce 14. století se dochoval portál, který se nachází v prvním patře bývalé lodi. Portál je ve tvaru lomeného oblouku a také se subtilní profilací v ostění.³⁰

Mezi další gotickou památku města Jemnice patří kostel sv. Víta, který byl součástí františkánského kláštera, který se ovšem do dnešních dnů nedochoval. Vznik kostela se datuje k roku 1455, kdy měl v prvé řadě být využíván františkánskými mnichy.³¹ Loď kostela byla vybudována jako jednolodní, obdélná a s rozměry 8 x 13 metrů. K lodi byl přistavěn také presbytář o šířce 6 metrů. Loď kostela byla postavena jako plochá. Co se týče podoby stropu presbytáře, nejsme schopni s určitostí objasnit, jak strop vypadal, neboť byl přestavěn následnou přestavbou na konci 15. století.³²

Tomuto známému českému světcovi se zasvětilo okolo třinácti set křesťanských chrámů, kapliček, nebo oltářů. Předpokládá se, že autentické relikvie se nacházejí v pěti desítkách

²⁶ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 690.

²⁷ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album II*. Jemnice, 2006. str. 4.

²⁸ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 690 (příloha č. 1).

²⁹ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 507.

³⁰ Tamtéž s. 508.

³¹ MUK, Jan a kol. *ABC kulturních památek Československa*. Panorama, Praha, 1985. s. 186. (příloha č. 2).

³² ELIÁŠ, Jan. *Stavebně historický průzkum kostela sv. Víta v Jemnici*. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů. Brno. Uloženo: Městský úřad Jemnice - fond rozvoje města, strojopis s. 43.

z nich. Respekt a úcta ke sv. Vítu dosahuje svého vrcholu zejména v době gotické a v baroku.³³

„Sv. Vít bývá ctěn jako ochránce mědikovců a kotlářů, horníků, sládků, hostinských, vinařů, lékárníků, herců, němých a hluchých a bývá vzýván o pomoc při epilepsii („tanec sv. Víta), hysterii, posedlosti šílenství, uštknutím hadem, dále proti blesku a bouři, v nebezpečí ohně, při očních nemocech aj.“³⁴

Jemnický klášter s kostelem sv. Víta byl uctíván šlechtou i měšťany. To dokazuje i přízeň vdovy po jihlavském rychtáři Markéty, která věnovala v roce 1495 klášteru celých pět kop grošů. Další dar byl věnován klášteru od rytíře Václava z Muříže a to v podobě pěti měřic máku ročně.³⁵

Na konci 15. století byl kostel přebudován do pozdně gotického slohu jemnickým pánem Půtou z Lichtenburka. Loď kostela se rozšířila po celé délce jižní strany kaplemi.³⁶

Dále se v tomto období strhl celý presbytář a nechal se zhotovit presbytář nový a větších rozměrů. Byla postavena malá kaplička zvaná kaple Umučení Páně, která se přistavěla k již zmiňované jižní straně presbytáře. V tomto období se také vystavěly budovy samotného kláštera severně od kostela sv. Víta. Budovy se dotýkaly kostelního presbytáře, což znamenalo, že se mohl tento komplex budov procházet, aniž by mniši museli chodit venkem okolo kláštera.³⁷ Někdy okolo roku 1546 se klášter uvádí jako opuštěný.³⁸

V kostele sv. Víta se do dnešních dnů dochovala také náhrobní deska. Jedná se o náhrobní desku, na které je znázorněn Půta z Lichtenburka. Celá deska je vytesána z mramoru a nachází se v lodi kostela, na její severní straně.³⁹

Dále se v samém závěru 14. století v Jemnici staví také kostel na dnešním náměstí Svobody a to kostel sv. Stanislava.⁴⁰ V gotice se postavilo kněžiště, věž a sakristie. Loď kostela byla postavena s plochým stropem.⁴¹ Strop kněžiště byl opatřen křížovou klenbou s paprscitým závěrem. Z druhé poloviny 14. století se do dnešní doby dochovaly klenební

³³ KADLEC, Jaroslav. *Životopisy českých světců a přátel božích*. Bohemia Sancta, Praha, 1989. s. 76.

³⁴ Tamtéž s. 76.

³⁵ ELIÁŠ, Jan. *Stavebně historický průzkum kostela sv. Víta v Jemnici*. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů. Brno. Uloženo: Městský úřad Jemnice - fond rozvoje města, strojopis s. 43.

³⁶ Tamtéž s. 44.

³⁷ Tamtéž s. 45.

³⁸ Tamtéž s. 46.

³⁹ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 514.

⁴⁰ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 690. (příloha č. 3).

⁴¹ SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 48.

konzoly, které jsou znázorněny v podobě lidské postavy i v podobě plastických vinných, ale i dubových listů.⁴²

Věž byla zhotovena jako čtyřboká, hranolovitá a byla postavena při východní zdi kostela.⁴³ Při samotné výstavbě kostela se také vybudoval na západní straně gotický kamenný lomený portál s bohatým profilovaným ostěním v podobě hruškových prutů se zkosenou hranou.⁴⁴

Arkleb z Boskovic byl dalším významným šlechticem, který ovšem přenechal město Jemnici v roce 1525 Janovi z Pernštejna. Učinil tak asi proto, že se s jemničany nechtěl přit o jejich výhody a daně. Nový pán Jan z Pernštejna s přídomkem na Helfenštejně učinil s jemničany jakýsi kompromis v podobě povolení vybudovat si městský vodovod, což se stalo roku 1529.⁴⁵

Jeden z nejhorsích roků pro dějiny města Jemnice však přišel v roce 1530, kdy Jemnice přestala být městem královským a stala se během krátkého času městem poddanským. Toto rozhodnutí učinil český král Ferdinand a Jemnici dědičně přenechal Jindřichu Meziříčskému z Lomnice. Jemnice tedy v tomto roce přestala být městem královským a do tohoto prestižního statutu se už nikdy víckrát nevrátila.⁴⁶ Po získání statutu poddanského města, přišli jemničané o své předešlé výhody.⁴⁷

Od roku 1336 jsou první důkazy o přítomnosti Židů v Jemnici. Postupně si hned vedle zámku západním směrem budovali své ghetto. V polovině 15. století se jejich počty ve městě výrazně zvýšily, neboť Židé byli v tu dobu ve velkém měřítku vystěhováváni z ostatních měst královského typu, jako bylo např. město Znojmo.⁴⁸

Předpokládá se ale, že v Jemnici se Židé začali usazovat už při samotné výstavbě města, tedy už v průběhu první poloviny 13. století. Židé si některé domy západně od zámku stavěli sami, anebo si je postupně kupovali od vyznavačů křesťanského náboženství. Židé jak je známo, byli věhlasní svým obchodováním, tak i půjčováním peněz křesťanům, ale i samotným šlechtickým pánům. Ne jinak tomu bylo v Jemnici, kdy právě Židé výrazně podporovali ekonomický růst města.⁴⁹

⁴² SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 49.

⁴³ Tamtéž s. 48.

⁴⁴ Tamtéž s. 49.

⁴⁵ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 691.

⁴⁶ Tamtéž s. 691.

⁴⁷ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album II*. Jemnice, 2006. str. 4.

⁴⁸ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 689.

⁴⁹ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovská čtvrť v Jemnici*. Jemnice, 1994. s. 4.

Mezi gotické stavební prvky, které se dochovaly v jemnické židovské čtvrti, patří valená hrotitá gotická klenba a kamenný sedlový portálek v domě č. 57 v dnešní Zámecké ulici.⁵⁰

Další památka zřízená v období gotiky v Jemnici je židovský hřbitov. Jemnický židovský hřbitov se nachází 300 metrů od židovského ghetta jižním směrem. Vznik tohoto hřbitova je spjatý se 14. stoletím, kdy se v Jemnici židé usadili. Půdorys hřbitova je tvořen nepravidelným trojúhelníkem, který se nachází u parku zvaného Obůrka. Vstup na hřbitov se nacházel jako dnes v severní části branou, která je dnes uchycena do hřbitovní, asi 1,5 metrů vysoké zdi obklopující celý hřbitov.⁵¹

⁵⁰ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovská čtvrť v Jemnici*. Jemnice, 1994. s. 9.

⁵¹ Tamtéž s. 14.

3. Stavební vývoj Jemnice v renesanci (1530-1620)

Renesanční doba znamenala pro Jemnici dobu úpadku. Stalo se tak hlavně proto, že dřívější královské město přešlo roku 1530 do rukou šlechtice Jindřicha Meziříčského z Lomnice. Tento šlechtic zastával tehdy úřad nejvyššího sudího Markrabství moravského. Jemnice se tedy tímto rokem stává městem poddanským a královským městem se už nikdy více nestane.⁵²

Jindřich Meziříčský z Lomnice umírá v roce 1554. Tento letopočet je také vytesaný v kamenné náhrobní desce v kostele sv. Stanislava, který stojí na dnešním náměstí Svobody. Jindřich Meziříčský panoval nad Jemnicí tedy celých 24 let. Po úmrtí Jindřicha vládl nad Jemnicí jeho nejstarší syn Jindřich „mladší“.⁵³

Jindřich „starší“ měl celkem 4 syny, kteří se jmenovali Jindřich ml., Tas, Jáchym a Ludvík.⁵⁴

Jindřich „mladší“ Meziříčský je podle pramenů doložen od r. 1554 do r. 1562. Od r. 1567 až 1594 panoval nad Jemnickým panstvím, Jindřichův bratr Tas Meziříčský.⁵⁵

Tas Meziříčský měl pouze jednu dceru, která po dovršení dospělosti ve 24 letech prodala rozsáhlé jemnické i jiná okolní panství Zikmundu z Tiefenbachu. V roce 1609 se tedy držení rodu Meziříčských nad Jemnicí stává minulostí.⁵⁶

Dcera Tasa Meziříčského Kateřina prodala Jemnici s přílehlými vesnicemi (Třebelovice, Ostejkovice, Báňovice a Pálovice) svému manželu, již zmiňovanému Zikmundu z Tiefenbachu.⁵⁷

Dalším významným jemnickým pánem se v roce 1617 stává Jindřich Zahrádecký ze Zahrádek.⁵⁸

Renesanční Jemnice byla poznamenána četnými spory měšťanů s vrchností. Jemnickým měšťanům se velice nelíbila povinnost odvádět vrchnosti dávky, které jim byly rozhodnutím císaře Zikmunda Lucemburského jako královskému městu odpuštěny. Jakoby se jemničtí nechtěli smířit s tím, že tyto doby jsou již pryč a Jemnice už dávno není královským městem. Tato nepříznivá situace se samozřejmě musela projevit i v zástavbě města a to zcela v negativním smyslu. Stavební zástavba se v období renesance (1530-1627) v Jemnici téměř

⁵² TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 117.

⁵³ Tamtéž s. 119.

⁵⁴ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 691.

⁵⁵ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 119.

⁵⁶ Tamtéž s. 122.

⁵⁷ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 693.

⁵⁸ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 122.

nezměnila. V roce 1627 čítalo město Jemnice i s přilehlou osadou Podolí celkem 92 domů, což demonstruje asi 500 obyvatel v renesanční Jemnici.⁵⁹

Mezi nejvýznamnější stavební zásahy bezesporu patří rozsáhlá přestavba a úprava městských hradeb, které byly na mnoha místech na začátku 16. věku doplněny.⁶⁰ Hradby byly opatřeny dalšími obranými prvky v podobě tří bašt a jednoho barbakánu.⁶¹

V Jemnici se projeví největší renesanční přestavby na konci 16. století, kdy nad Jemnicí vládl Tas Meziříčský z Lomnice.⁶²

Kamenné hrady přestaly tehdy šlechtě postačovat, své bydlení zlepšovala přestavbami hradů na pohodlné renesanční zámky.⁶³

Tas nechal na svoje náklady zřídit renesanční palác v severní části panského sídla. Za jeho panování (1578-1594) byl také zbudován úzký palác (opět renesanční a s arkádami) na straně východní.⁶⁴

Do dnešní doby se dochoval jeden sloup bývalé arkádové loggie, který byl vytesán v podobě kruhové patky, na kterou navazuje silný dřík. Na dříku je vytesána kalichovitá hlavice.⁶⁵

Dále se při renesanční přestavbě jemnického hradu musely také upravit gotické věže. Severní věž se celá nechala rozbořit a jižní věž se po snížení zachovala.⁶⁶

Jindřich Meziříčský dále obnovil po r. 1530 dolování kovů a zároveň vydal 1537 horní řád týkající se této problematiky.⁶⁷

Vzmáhající se měšťanstvo se chtělo také reprezentovat a začalo také proto renesančně přestavovat své domy. Do dnešní doby se těchto vnějších renesančních prvků mnoho nedochovalo, jen občas v malé kvantitě nějaký prvek. Renesanční prvky se dochovaly spíše vně domů a to především v domech na náměstí. Svě dílo zkázy udělal nejenom požár v r. 1832, ale i přestavby domů v průběhu 18. a 19. století.⁶⁸

Jde především o křížové hřebínkové klenby, které jsou nesený hranolovým sloupem v domech č. 36, č. 63 (fara) a č. p. 96.⁶⁹

⁵⁹ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 127.

⁶⁰ Tamtéž s. 128.

⁶¹ SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 46.

⁶² TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 128.

⁶³ VOREL, Petr. Města jako sídla feudálních vrchností. In PÁNEK, Jaroslav. *Česká města v 16. – 18. století*. Historický ústav ČSAV, Praha, 1991. s. 121-138. s. 122.

⁶⁴ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 507. (příloha č. 4).

⁶⁵ Tamtéž s. 507.

⁶⁶ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 455.

⁶⁷ Tamtéž s. 691.

⁶⁸ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 128.

⁶⁹ Tamtéž s. 520. (příloha č. 7)

V domě s č. p. 79 se dochovalo do dnešní doby nejvíce renesančních prvků. Jedná se o již zmiňované hřebínkové renesanční klenby, ale i o sgrafity zdobenou fasádu. Dále klenba v tomto domě obsahuje lunetové výseče, které se nacházejí v průjezdu tohoto domu.⁷⁰

Ovšem historicky nejhodnotnější renesanční prvek se nachází v domě v Husově ulici, kde dnes sídlí městský úřad. Jedná se o dům s číslem popisným 103 a cenný je díky svému portálu, který byl postaven v období vrcholné renesance. Celý portál zdobí umělecké rozety, které jsou s přesností vytesány ve vrchní části portálu.⁷¹

V renesanční době byl vybudován nejstarší jemnický rybník. Nechal ho založit Tas Meziříčský nad „Červeným mlýnem“. Tomuto rybníku se dodnes říká Červený rybník, někdy i „Červeňák“. Tas ovšem úplné napuštění rybníka nestihl, neboť napuštění rybníka se uskutečnilo krátce po jeho smrti v roce 1594.⁷²

Tento rybník chtěl Tas využít především k chovu sladkovodních ryb, neboť dosavadní chov v řekách v tuto dobu už nebyl vhodný.⁷³

Velmi důležitým stavebním počinem renesance v Jemnici se v roce 1537 stala stavba vodovodu. Tento vodovod vedl od františkánského kláštera u sv. Víta směrem na hlavní náměstí města Jemnice.⁷⁴

Samotný vodovod musel být nastaven gravitačně tak, aby tekoucí voda nešla do kopce, ale z kopce. Muselo se tedy vybrat vysoké místo, ze kterého se voda v rourách vedla do samotného centra města, které leželo v nižších polohách.⁷⁵

V první polovině 16. století, konkrétně za Jindřicha Meziříčského, docházelo mezi měšťany a Jindřichem samotným ke sporům ohledně tzv. obilních desátků, které jemničtí měšťané nechtěli svému pánu platit. Tato situace dostala takových rozměrů, že Jemnice po celé 16. století kulturně i stavebně stagnovala. Oproti okolním městům (Dačice, Moravské Budějovice...) Jemnice stavebně zaostávala. Celé 16. století se dá pro Jemnici nazvat jako „doba úpadku.“⁷⁶

⁷⁰ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 520.

⁷¹ Tamtéž s. 521. (příloha č. 6).

⁷² **JÁNSKÁ**, Jana. *Jemnické album II*. Jemnice, 2006. s. 104.

⁷³ **HOFFMANN**, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Lidové noviny, Praha, 2009. s. 128.

⁷⁴ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice vznik 1828) s. 27.

⁷⁵ **HOFFMANN**, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Lidové noviny, Praha, 2009. s. 128.

⁷⁶ **NEKUDA**, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 691.

3.1 Sakrální stavby

Špitál s kaplí sv. Alžběty

Kaple prošla během 16. století přestavbou, což dosvědčuje zachovaná renesanční výzdoba na fasádě v podobě sgrafita. Loď si zachovala renesanční prvky na severní fasádě, kde se do dnešní doby dochoval vlys vlnitého tvaru. Tento vlys se také dochoval na fasádě přilehlé kaple.⁷⁷

Františkánský klášter, Kostel sv. Víta

Klášter však mnoho let své činnosti nesloužil, neboť vyhnání jemnických františkánských mnichů se uskutečnilo r. 1546 a klášter samotný byl násilně rozbourán neznámým kým po r. 1673, kdy byl tento řád zrušen. Jedinou dochovanou stavbou se stal kostel sv. Víta, který byl jen malou součástí tohoto komplexu.⁷⁸

Kostel sv. Stanislava

Mezi další velké stavební počiny Tasa Meziříčského patří přestavba luteránského kostela sv. Stanislava na náměstí. Kostel byl za velké finanční podpory Tasa přestaven a rozšířen do gotizující podoby a zřízen byl také jeho nový krov, který přišel Tasa na 500 zlatých.⁷⁹

Přestavba proběhla v roce 1585.⁸⁰ Jednolodní kostel byl přestavěn na kostel s klenutým trojlodím. Dále se zde zabudovaly tribuny, přestavěna byla také okna. Dále byl zazděn původní gotický portál na západní straně a nově byl postaven portál na straně jižní. Před tento portál se přistavěla předsíň, která byla postavena ve slohu renesančním. Předsíň byla postavena s arkádami, které stojí na toskánských sloupech. Kostel byl omítnut omítkou s výzdobou sgrafitové rustiky.⁸¹

Samotná přestavba byla vedena architektem Baldassarem Maggim, který působil i v okolních městech a jeho původ se dal vystopovat v Itálii, odkud přišel do Českých zemí.⁸²

Tas si vybral tento kostel, jako poslední místo svého odpočinku, ovšem renesanční náhrobky se do dnešní doby dochovaly pouze u jeho rodičů (Anna Litvičinská a Jindřich Meziříčský).⁸³

O přestavbě kostela sv. Stanislava za Jindřicha Meziříčského (Tasův otec) a o velmi vzácných renesančních náhrobcích se dochoval zápis i v kronice města Jemnice.⁸⁴

⁷⁷ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. 508.

⁷⁸ Tamtéž s. 513.

⁷⁹ Tamtéž s. 128.

⁸⁰ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská. Brno. 1997. s. 456.

⁸¹ SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 48.

⁸² TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 510.

⁸³ Tamtéž s. 128. (příloha č. 5).

„Pan Jindřich Meziříčský z Lomnice byl luterán a sebral hned farní chrám na náměstí pro své souvěrce. Opatřil chrám novým krytem, při čemž učinil podmínku, že chrám povždy zůstane bohoslužbě luterské zachován. Tam je týž pán i pochován se ženou svou a oba vyobrazení na krásných náhrobcích polychromovaných i umělecky zlacených. Nápisy kolem jsou německé, neboť šlechta již tenkrát na Moravě značně byla poněmčena. Katolíkům ponechán kostel v Podolí.“⁸⁵

V období před Bílou horou se život ve městech do značné míry odvíjel od církevního života, tudíž přestavba tohoto kostela byla považována za významnou událost ve městě.⁸⁶

V období pozdní renesance se v Jemnici stavěly také menší sakrální stavby, mezi které patřily i Boží muka postavené uprostřed náměstí Svobody (tehdy hlavní náměstí). Tato muka byla vytesána na začátku 17. století.⁸⁷

⁸⁴ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice vznik 1828) s. 27.

⁸⁵ Tamtéž s. 27.

⁸⁶ **PEŠEK**, Jiří. Kultura českých předbělohorských měst (1547-1620). In **PÁNEK**, Jaroslav. *Česká města v 16. – 18. století*. Historický ústav ČSAV, Praha, 1991. s. 203-214. s. 206.

⁸⁷ **TRÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice. 2010. s. 522

4. Stavební vývoj Jemnice v baroku (1620-1800)

Barokní doba, co se týče stavebního vývoje, nebyla pro Jemnici úspěšná. S nadsázkou lze tvrdit, že se stavebně projevila snad jen na panském sídle. V polovině 17. století se v Jemnici a přilehlé osadě Podolí nacházelo celkem 60 neobydlených domů, což byla skoro půlka všech tehdejších jemnických a podolských domů.⁸⁸

Pro Čechy a Moravu v osudových letech 1617 až 1627 držel Jemnické panství ve svých rukou vyznavač Jednoty bratrské šlechtic Jindřich Zahrádecký.⁸⁹

Tento český pán byl přítelem i vyznavačem reformních myšlenek Karla staršího ze Žerotína. Měl mnoho vysokých politických funkcí, mezi které patřily také komorník, ale i rada tzv. „zimního krále“ Fridricha Falckého. Jemnice se v tuto dobu také spolu s ostatními městy stala jakousi strážní pohraniční pevností odrážející císařské (katolické) oddíly z nedalekých rakouských Drozdovic (Drosendorf).⁹⁰

Jindřich Zahrádecký se ale později přidal na císařovu stranu a tak si zachránil své majetky (Jemnici a Staré Hobzí), kterých si ale mnoho neužil, neboť v roce 1627 nečekaně umírá.⁹¹

Za Jindřicha Zahrádeckého ze Zahrádek byla Jemnice ve svízelné situaci. Samotný císař mu i přes jeho členství v direktoriu nechal jeho statky (Jemnice, Staré Hobzí), ale zároveň císař nařídil, aby jemničtí obyvatelé živilí krátký čas jeden z císařských vojenských oddílů pod vedením Fernanda di Capua. Tato povinnost jistě přispěla k další „ráně“ pro Jemnici. Lidé v tuto dobu (po r. 1620) museli dávat veškeré své finance na vojenský oddíl a tudíž se nelze divit, že se baroko v Jemnici stavebně téměř neprojevilo, neboť na stavební rozvoj města nebyly peníze.⁹²

Zahrádečtí ze Zahrádek tedy vládli nad Jemnicí v letech 1617-1627, což nebylo dlouho a byla to doba procházejících se vojsk a neustálých bitev. Stavební činnost v tuto dobu tak ustala na minimum.⁹³

V pamětní knize města Jemnice se dochoval zápis, který stručně popisoval vzhled zámku za šlechtického rodu Zahrádeckých.⁹⁴

⁸⁸ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 527.

⁸⁹ Tamtéž s. 145.

⁹⁰ Tamtéž s. 146.

⁹¹ Tamtéž s. 149.

⁹² **Králík**, K. Jemnicko v době pobělohorské. In. *Od Horácka k Poddyjí 12, 1935/1936*, s. 141-143. s. 142.

⁹³ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 172.

⁹⁴ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 34.

„Zámek byl v tu dobu nově s mnohými veselými pokoji, sklepy obnoven, pivnicemi, kuchyní, spižírnu, pekárnou, chlěvy, kavárnou, sýpkami, vodou a jinými náležitými potřebami opatřen a od kamene z gruntu vystavěn a pokládá se podle obyčeje zemského za 10 000 zl. Celý Jemnický statek odhadnut za 117.095 zl.“⁹⁵

Na začátku třicetileté války, se v samotném městě Jemnici uvádělo 63 domů, dále radnice, zámek, také škola a obecní dům.⁹⁶

V tuto dobu se na Jemnickém panství nacházely již dva mlýny. První se jmenoval Červený mlýn na řece Želetavce, který se nacházel v osadě Podolí.⁹⁷ O tomto mlýnu bylo už jednáno v renesanci, kdy ho nechal zbudovat Tas Meziříčský.⁹⁸ Druhý z mlýnů nesl název Týnický mlýn, který se nacházel nedaleko Jemnice jižním směrem. Oba dva mlýny byly postaveny z kvalitního nelámaného kamene.⁹⁹

V roce 1628 koupil Jemnické panství katolík (za 70 000 zlatých) Fridrich Jankovský z Vlašimi, pán na Bítově.¹⁰⁰

Jemnické panství v roce 1639 dědí jeho syn Hynek Jankovský z Vlašimi.¹⁰¹ V tomto období, tedy během třicetileté války se postavila tvrz Louka. Dnešní malá obec leží západním směrem asi 3 km od města Jemnice.¹⁰²

Následným pánem Jemnického panství se stal Maxmilián Arnošt z Vlašimi, který zde vládl do roku 1669, kdy ho vystřídala kvůli duševní nemoci jeho zákonitá choť Jana Alžběta.¹⁰³

Vynikajícím pramenem pro poznání zástavby města v tuto dobu se staly tzv. lánové rejstříky. Tyto soupisy poddanské půdy na Moravě (tedy i v Jemnici) sloužily k odvádění poplatků (daní z půdy) vrchnosti. Soupis proběhl v Jemnici ke dni 1. listopadu 1671. Tímto soupisem bylo zjištěno, že se v tento rok nacházelo ve městě Jemnici 71 domů Z tohoto počtu tvořilo 27 domů s půdou, dále 22 domů patřící řemeslníkům, 14 domů patřících židovským občanům, 3 domy patřily novým usedlíkům a 5 domů náleželo nově příchozím řemeslníkům. Lánové rejstříky nám také podávají informace o Podolí, což tehdy bylo jakési předměstí

⁹⁵ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 34.

⁹⁶ **NEKUDA**, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 694.

⁹⁷ **TRÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 151.

⁹⁸ **JÁNSKÁ**, Jana. *Jemnické album II*. Jemnice, 2006. s. 104.

⁹⁹ **TRÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 152.

¹⁰⁰ Tamtéž s. 153.

¹⁰¹ Tamtéž s. 154.

¹⁰² Tamtéž s. 153.

¹⁰³ Tamtéž s. 158.

města. Zde lánové rejstříky uvádějí celkem 94 usedlostí, které měly převážně charakter zemědělský.¹⁰⁴

Na konci 80. let 17. století se stal novým dědicem Jemnického panství Maxmilián Arnošt II. z Vlašimi.¹⁰⁵

Ohromná katastrofa přišla pro Jemnici v roce 1700, kdy lehla popelem nejenom část města, ale i přilehlá osada Podolí, kde dokonce vyhořela fara.¹⁰⁶

Morava se po celé 17. století vzpamatovávala z důsledků třicetileté války. Z toho jasně vyplývá, že na stavební činnost měst mnoho prostředků nezbývalo. Jakýsi pomyslný stavební návrat přichází až po roce 1700.¹⁰⁷

K roku 1712 se už také prameny zmiňují o Novém rybníku, který se nacházel západním směrem asi 1 km od vsi Podolí.¹⁰⁸

Frantův mlýn (u Fučíků) je už uváděn v roce 1621. V roce 1712 zde byl ale rybník, který dostal v těchto letech novou hráz.¹⁰⁹

V roce 1736 umírá Maxmilián Arnošt II. hrabě z Vlašimi a panství s Jemnicí získala dcera Marie Johana. Marie Johana, ač byla podruhé vdaná, potomky neměla a tak Jemnici získal syn její starší sestry Maxmilián František hrabě Daun (byl to vnuk Jankovského z Vlašimi). Maxmilián František hrabě Daun (1721-1790) získal Jemnici po právních tahanicích v roce 1755.¹¹⁰

V tuto dobu je Jemnické sídlo stále přestavováno a pán Jemnice (Maxmilián Daun) bydlel na svých ostatních panstvích, nejčastěji na hradě Bítov.¹¹¹

Bezdětná Marie Johana se zapsala do dějin města Jemnice hlavně přestavbou zámku od poloviny 30. let do let 70. 18. století.¹¹²

Barokní přestavba se začala tvořit po roce 1734. Na jemnickém zámku se na této přestavbě podílel Anton Erhard Martinelli. Tato barokní přestavba trvala do roku přibližně 1774, kdy se uvádí dokončení tří křídel jemnického zámku.¹¹³

„Zdá se, že už na počátku 18. století byl v době, kdy ho vlastnili Jankovští, rozšířen o severní trakt, a to v šířce zhruba parkánu a o západní křídlo. Když ho pak zdědili v roce 1734

¹⁰⁴ **TRÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 159.

¹⁰⁵ Tamtéž s. 160.

¹⁰⁶ Tamtéž s. 162.

¹⁰⁷ **NEKUDA**, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 458.

¹⁰⁸ Tamtéž s. 696.

¹⁰⁹ **JÁNSKÁ**, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 98.

¹¹⁰ **TRÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 169.

¹¹¹ Tamtéž s. 185.

¹¹² Tamtéž s. 169.

¹¹³ Tamtéž s. 529.

*Daunové, zbyly na ně už jenom menší úpravy. Tak z jižní věže zřídili oválnou patrovou kapli, předělaly stropy ve většině místností klenutím a nechali nově nahodit fasády, a to už v klasicizujícím stylu, který se ale i dále proměňoval.*¹¹⁴

V roce 1767 uzavřel smlouvu Maxmilián Daun společně s kameníkem Janem Krumpasem. Smlouva se týkala provedení kamenických prací na jemnickém zámku právě kameníkem Krumpasem.¹¹⁵

Jak již bylo řečeno, smlouva proběhla roku 1767, konkrétně dne 9. července. Tento vzájemný „obchod“ se však nepodařil a kamenický mistr Jan Krumpas obvinil jemnického pána Maxmiliána z Daunu, že od něho nedostal smluvený obnos peněz. Jednalo se tehdy o celkem 745 zl. a 14 krejcarů. Tato listina (stížnost) dokonce v sobě obsahovala podpisy svědků, kteří stáli na mistrově straně. Jednalo se konkrétně o Šimona Knielinga, dále o Mikuláše Formánka a také o Ondřeje Platze. Tito uvedení pánové toho času pracovali jako zedničtí mistři. Stížnost dále podepsal poslední svědek, kterým byl byrokrat z nedalekého Českého Rudolce pan Jan Jiří Proschpinger.¹¹⁶

*Roku 1774 provedla komise zednických mistrů prohlídku stavby a v dobrozdání uvedla, že tři trakty zámku jsou převážně dokončeny, avšak čtvrté křídlo, jehož se týkala smlouva z roku 1767, stojí rozestavěno. Z toho lze vyvodit, že na stavbě zámku se pracovalo již před rokem 1767, ale ani v roce 1774 nebyly práce ještě dokončeny.*¹¹⁷

Rok 1795 nám dochovaly zprávy o vzhledu některých staveb v Jemnici. Jednalo se především o zámek, o kterém se mluví jako o budově, která má klenuté přízemí s dobře vypálenou střešní taškou a je obehnaná kamennou zdí. Celkový stav zámku je uváděn jako uspokojivý. Již s dokončenou přestavbou, ještě před skonem Maxmiliána.¹¹⁸ Zámek obklopovaly další stavby, mezi které patřily byty pro radní města a pro zámecké služebnictvo, vrchnostenský pivovar, stáje pro koně a menší stodola pro sklad sena. Střechy byly vyrobeny z dřevěných šindelů. Stodola na seno měla střechu pokrytou z vypálených tašek.¹¹⁹

Zámecká zahrada

První zprávy o existenci zámeckého parku pocházejí z poloviny 17. století, konkrétně z roku 1665. Dochovala se také zmínka ohledně zámeckého vodotrysku. V polovině století 18. se dozvídáme dále o zámeckých oranžériích a zámeckých sklenících. Zahrada se

¹¹⁴ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 470.

¹¹⁵ Tamtéž s. 470.

¹¹⁶ RICHTER, Václav. K barokní přestavbě zámku v Jemnici. In. *Umění VIII*, 1960, s. 299-300.

¹¹⁷ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 470.

¹¹⁸ TŘÍŠKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 200.

¹¹⁹ Tamtéž s. 201.

nacházela v těsné blízkosti zámku východním směrem. Podstatného rozšíření se ale zámecká zahrada dočkala až v průběhu 19. století.¹²⁰

Maxmilián Daun (1755-1790) zřídil zámecký park rozsahově zhruba do dnešního rozsahu v roce 1761.¹²¹

Celých 6 jiter východním směrem od zámku zaujímal zámecká zahrada, ve které se dokonce nacházely zámecké skleníky i oranžerie. Nedaleko této zahrady se v tuto dobu také uvádí zámecký rybník, který se později stal součástí zámecké zahrady. Toto vodní dílo přivádělo vodu do panského sídla i do nedalekého vrchnostenského pivovaru. Také zámecká kašna byla vybavena vodou z tohoto rybníka.¹²²

Maxmilián Daun umírá v roce 1790 a Jemnické panství dědí jeho mladší syn František de Paula Daun. Stalo se tak v roce 1802 (Maxmiliánův starší syn, který ještě nebyl plnoletý a předčasně zemřel).¹²³

Přečíslování domů proběhlo v Jemnici v roce 1770. Zároveň v tomto roce proběhlo sčítání obyvatel¹²⁴

Zástavba v předměstí města Jemnice v Podolí v roce 1795 vypadala takto. Kromě asi jedné stovky domů převážně agrárního typu se v Podolí dále uvádí vrchnostenský dvůr pro chov dobytka, byty pro služebnictvo, dále vrchnostenská palírna i potašárna a kostel sv. Jakuba. Uvedené stavby byly kryty šindelovou střechou. Dále se v Podolí evidovala vrchnostenská cihelna a vápenná pec. Tyto dvě stavby byly pokryty střechou doškovou.¹²⁵

Ve městě Jemnici a v osadě Podolí se v tuto dobu (tedy na konci 18. století) dalo napočítat celkem 8 hospod, což bylo na tehdejší dobu na takové městečko vysoké číslo. Do tohoto počtu je také započítána hospoda ležící ve směru do města Dačic (tzv. na Vlažince), která měla podobu hospodského hotelu a ležela asi 3 km západně od Jemnice.¹²⁶

¹²⁰ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album I.* Jemnice, 2002. s. 73.

¹²¹ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album II.* Jemnice, 2006. s. 34.

¹²² TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice.* Jemnice, 2010. s. 201.

¹²³ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko.* Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 699.

¹²⁴ Gartner, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945.* kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 121.

¹²⁵ TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice.* Jemnice. 2010. s. 201.

¹²⁶ Tamtéž s. 201.

4.1 Sakrální stavby

Od roku 1823 stojí východně od kostela sv. Stanislava socha svatého Jana Nepomuckého. Socha vznikla již v polovině 18. století a do první čtvrtiny 19. století se nacházela přímo v kostele sv. Stanislava v části barokně postavené kapli sv. Josefa. Socha kromě podstavce je celá vytesána z vápence.¹²⁷

Další socha Jana Nepomuckého, také z první poloviny 18. století, se dnes nachází na podolském mostě nad řekou Želetavkou.¹²⁸

Mezi další drobné sakrální stavby, vzniklé v baroku dále patří socha Svaté Anny Samotřetí, která byla vystavěna na konci 18. století u gotického kostela sv. Víta. Dále se jedná o dvě Boží muka, přičemž jedno se v roce 1661 vztyčilo u zámeckého parku a druhé se vytesalo ve stejném roce v Jemnické lokalitě „Na havířině.“ Za zmínku zde určitě stojí tzv. Třírohá kaplička, která pochází z první poloviny 18. století a své místo našla v lokalitě „Na nivce.“¹²⁹

Kostel sv. Stanislava

Ke kostelu se v roce 1725 přistavěla sv. Josefská kaple obdélníkového půdorysu. Kaple se postavila hned na východní zeď kostela. Tato barokní kaple v sobě obsahuje hrobku, kde našli posledního odpočinku členové tohoto bratrstva u sv. Josefa.¹³⁰ Strop kaple sv. Josefa byl opatřen valenou klenbou.¹³¹

Kaple při samém počátku stavby dne 12. července 1725 získala posvěcení od Matěje Engelberta Süssenbecka, který působil jako děkan v nedalekém Cizkrajově.¹³² Dříví na stavbu krovu kaple sv. Josefa se vytěžilo v nedalekém městském lese.¹³³ Podlaha byla v této kapli zhotovena z vypálených cihel.¹³⁴

V roce 1742 zničil blesk věž kostela sv. Stanislava. Tato věž následkem tohoto živlu vyhořela. Následná oprava věže kostela sv. Stanislava byla provedena podle vzoru věže radnice ve Znojmě.¹³⁵

¹²⁷ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 539.

¹²⁸ Tamtéž s. 539. (příloha č. 10)

¹²⁹ Tamtéž s. 539.

¹³⁰ Tamtéž s. 540.

¹³¹ **SAMEK**, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 49.

¹³² **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 171. (příloha č. 9)

¹³³ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 44.

¹³⁴ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 540.

¹³⁵ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 123.

Za panování císaře Josefa II. došlo ke zrušení náboženských bratrstev. Toto nařízení také postihlo Josefínské bratrstvo, které fungovalo do Josefínských reforem u přistavěné kaple sv. Josefa, která byla součástí kostela sv. Stanislava.¹³⁶

„Konečně zrušena i náboženská a literátská bratrstva při kostelích a špitály nadační, z jmění jejich utvořeny fondy chudinský a nadační...“¹³⁷

Kostel sv. Víta

Během první půle 18. století, tedy v barokní době se u tohoto kostela zřídila kaple sv. Anny.¹³⁸

Kaple sv. Anny byla vybudována jižně od kostela, přičemž její půdorys byl postaven obdélný s trojbokým závěrem a s průčelími pod sedlovou (na východě zvalbenou) střechou uzavřenými korunní římsou obíhající v jedné úrovni.¹³⁹

Stavební opravy kostela sv. Víta pokračovaly i po roce 1770 z podnětu p. Šabatky, který byl toho času jemnickým farářem. Josefínské reformy způsobily zrušení tohoto kostela.¹⁴⁰

„Klásterů bylo r. 1781 v děd. Zemích (bez Uher) 882, Josef II. zrušil z nich skoro polovinu, většinou klásterů menších, jež neopatřovaly nemocné, ani neměly školy nebo ve studiích nevynikaly.“¹⁴¹

Avšak za 4 roky se kostel dostává do vlastnictví města Jemnice a to zde povolilo kázání v německém jazyce.¹⁴²

Baroko se zde mnoho na stavebním poli neprojeвило, oproti tomu nastupující klasicismus se do stavebního vývoje kostela zapsal velkou měrou, zejména v druhé polovině 18. století.¹⁴³

V roce 1770 byl zhotoven nový chod na jižní straně kostela. Jeho provedení se docílilo tak, že byl tento nový vchod probourán v jedné z kaplí, přičemž se zde jednalo o kapli prostřední. O čtyři roky později, tedy v roce 1774 byla provedena přestavba kněžiště, které bylo zkráceno vestavbou příční zdi. Na tuto příční zeď namaloval Josef Winterhalder mladší

¹³⁶ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 540.

¹³⁷ **PEKAŘ**, Josef. *Dějiny Československé*. Akropolis, Praha, 1991. s. 145.

¹³⁸ **ELIÁŠ**, Jan. *Stavebně historický průzkum kostela sv. Víta v Jemnici*. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů. Brno. Uloženo: Městský úřad Jemnice, Odbor investic a rozvoje města, kniha č. 1, strojopis s. 48.

¹³⁹ Tamtéž s. 27.

¹⁴⁰ Tamtéž s. 48.

¹⁴¹ **PEKAŘ**, Josef. *Dějiny Československé*. Akropolis, Praha, 1991. s. 145.

¹⁴² **ELIÁŠ**, Jan. *Stavebně historický průzkum kostela sv. Víta v Jemnici*. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů. Brno. Uloženo: Městský úřad Jemnice, Odbor investic a rozvoje města, kniha č. 1, strojopis, s. 48.

¹⁴³ Tamtéž s. 49.

oltářní retabulum. V tomto roce se v kněžišti vybourala místa pro nová okna, čímž se docílilo většího prosvětlení prostoru.¹⁴⁴

V tomto kostele se do dnešní doby dochovaly 4 oltáře z barokní doby, včetně několika plastických děl. Jde se o oltář sv. Víta, sv. Anny, sv. Františka Serafinského a oltář ukřižování Bolestné Panny Marie. Co se týče plastik (barokních), jde jistě o dřevěného asi 150 cm vysokého vojáka v římském vojenském obleku.¹⁴⁵

Mezi další dochované plastiky bezesporu patří opět dřevěné plastiky, které nám znázorňují čtyři evangelisty, přičemž se jejich řezba odhaduje v rozmezí let 1670 až konec 17. století.¹⁴⁶

¹⁴⁴ **SAMEK**, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 50.

¹⁴⁵ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 541.

¹⁴⁶ Tamtéž s. 541.

5. Stavební vývoj Jemnice v 19. století (1801-1900)

Hrabě Jan Filip Stadion koupil v roce 1815 Jemnici.¹⁴⁷ Jemnický pán hrabě Stadion, který držel Jemnici v letech 1815-1824 zavedl na jemnický zámek tzv. empírovou módu. Přestavba se hlavně dotkla přízemních chodeb, ve kterých se odstranily praskající klenby a byly nahrazeny klenbami novými.¹⁴⁸

Filip Stadion v roce 1812 daroval měšťanům Jemnice pozemek, který do té doby sloužil jako zámecký ovčín. Jemničtí měšťané do zámeckého parku chodit nesměli a tak byli rádi za poskytnutý plac, kterému se začalo říkat Obůrka. Město darovalo Stadionovi na oplátku plac u samotného zámku. Tato výměna pozemků určitě upevnila vzájemné vztahy mezi oběma stranami i přesto, že Obůrka nadále zůstala ve vlastnictví zámeckého pána.¹⁴⁹

„Ve škole uložen je spis, spolupodepsaný hrabětem Filipem Stadionem a zástupci města z roku 1812, dle něhož město daruje hraběti prostranství před zámkem, za to dovoleno obecnstvu na věčné časy přístup na Obůrku, která pro vždy zůstane parkem.“¹⁵⁰

Za hraběte Fridricha Stadiona se zámecká barokní zahrada přeměnila na park anglického typu.¹⁵¹

Stadionův šlechtický rod však v Jemnici dlouho nezůstal. Nová majitelka Marie Trauttmansdorfová se uvádí již v roce 1826. Tato šlechtická žena se především pokusila hledat v opuštěných dolech drahé kovy, ale po dvou letech tuto snahu vzdala.¹⁵²

Požár v roce 1832

V roce 1832 zachvátil Jemnici požár, který nejenom poničil barokní štíty v centru města, ale katastrofálně se podepsal také na kostelu s věží i na okolních domech ležících i mimo centrum města.¹⁵³ Ve městě požárem utrpělo 101 domů, přičemž v osadě Podolí to bylo celkem 61 domů, což svědčí o opravdu mohutné síle tohoto živlu.¹⁵⁴ Z tohoto velkého čísla, jich bylo 28 židovských, přičemž vyhořela také židovská synagoga.¹⁵⁵

¹⁴⁷ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 699.

¹⁴⁸ TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 542.

¹⁴⁹ Tamtéž s. 76.

¹⁵⁰ Gartner, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 48.

¹⁵¹ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 73.

¹⁵² NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 700.

¹⁵³ Tamtéž s. 700.

¹⁵⁴ TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 204.

¹⁵⁵ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovská čtvrť v Jemnici*. Jemnice, 1994. s. 5.

V tomto roce se z bezpečnostních důvodů nechala strhnout původní gotická vyhořelá hlavní „Velká brána“. Cesta do centra města Jemnice se tak velmi rozšířila, což umožnilo lepší dopravu po městě.¹⁵⁶

Domy na náměstí ztratily vyhořením barokní fasády, které byly následně nahrazovány fasádami pozdně klasicistními.¹⁵⁷

V roce 1841 se stal novým majitelem Jemnice Alfons Pallavicini. V tomto období tedy v polovině 19. století byly domy v Jemnici především jednopatrové a postavené byly z kamene, či vypálených cihel. Jejich střecha byla tvořena šindelem, či pálenou taškou. Kvalitně a pevně nebyly postaveny pouze domy obytné, ale i dílny, stodoly a chlévy. Právě v roce 1841 se v městě Jemnici uvádí celkem 204 domů, přičemž 32 domů patřilo židovským obyvatelům. Počet domů v osadě Podolí činil v tuto dobu (1841) 169 domů. Město Jemnice tedy začíná růst a osada Podolí se stává rozlohou menší.¹⁵⁸

Domy v Podolí byly horší kvality než domy ve městě. Jednalo se o domy nízké, vyznačující se nevelkými okny. Jako stavební materiál byl používán lomový kámen a nepálená cihla. Střechy byly pokryty slámou. Stodoly a dílny v zadních částech stavení byly většinou postaveny jen ze dřeva, kde střecha byla opět zřízena ze slámy.¹⁵⁹

V Podolí se samozřejmě nenacházely domy agrárního charakteru, ale našlo se zde pár stavení výrobního charakteru. Jedná se především o pivovar s palírnou, dále o dvě cihelny, vápenku, potašárnu i o tři mlýny.¹⁶⁰

Gabriela lankraběnka z Fürstenberga se stala ženou Alfonze Pallaviciniho. Tato dáma zavedla na zámku v Jemnici neo-rokoko. Nechala se inspirovat dvorem ve Vídeňském Hofburku, kde byl sloh neo-rokoka již rozšířen. Do tohoto nového slohu se přeměnily tři křídla jemnického zámku a to sice jižní, východní a severní. Západní část zámku v tuto dobu byla ponechána ve stylu barokním.¹⁶¹

Mezi neo- rokokové stavební zásahy na jemnickém zámeckém sídle patří zřízení nových štuků v místnostech, dále se jednalo o vyměnění oken, dveří i následné neo- rokokové obložení dřevem kolem nich (lambrie). Asi nejceněnější neo- rokokový prvek na jemnickém sídle tvořil tzv. papírmašé.¹⁶²

¹⁵⁶ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 26.

¹⁵⁷ TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 543.

¹⁵⁸ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 700.

¹⁵⁹ Tamtéž s. 701.

¹⁶⁰ Tamtéž s. 701.

¹⁶¹ TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 542.

¹⁶² Tamtéž s. 543. Jak uvádí TŘÍSKA (2010:543) Papírmašé se dá definovat jako rozemletý bílý papír, který je vtěsnáván do různých ozdobných historizujících forem, kde tato lepkavá hmota pomalu ztuhne.

Touto nerokokovou proměnou prošla také zámecká kaple, četné prostory chodeb i většina zámeckých vnitřních schodů. Tato neo-rokoková přestavba je na jemnickém zámku určitě unikátem, což demonstruje rozsah této přestavby. Obecně se dá říci, že styl tzv. neo-rokoka je na našich zámcích použit v malém množství.¹⁶³

Tento prvek se prosadil i na vnější straně zámku, tedy na zámecké fasádě.¹⁶⁴

Alfons Pallavicini umírá v roce 1877 a Jemnice přechází do rukou Alexandra Oswalda Pallaviciniho.¹⁶⁵

Zámek prošel v 80. letech 19. století dalším neo-rokokovým přestavěním. Také kaple se v roce 1881 dočkala renovace v podobě nových církevních věcí používaných v kapli, přičemž jde převážně o církevní nádobí.¹⁶⁶

Zámecká zahrada

Na začátku 19. století, tedy v době, kdy jemnické panství drželi Daunové, měla zahrada přibližně 4 ha. Okolo zahrady byla po celé délce postavena silná zeď, která se do dnešních dnů dochovala pouze na severní straně. V polovině 19. století zámeckou zahradu od severu k jihu rozdělila silnice, která funguje dodnes a slouží jako hlavní silnice k autobusovému nádraží i do okolních vesnic. Po celé 19. století fungovaly v severní části zahrady také skleníkové stavby, kde se pěstovala nejenom nám známá zelenina a ovoce, ale i plody cizokrajné, jako např. pomeranče a fíky. Za panování šlechtického rodu Daunů se v zahradě dále vyskytovaly dva bazény, dále i rybník a také stavba, která poháněla a čerpala vodu na hrázi rybníka do nedalekého zámku.¹⁶⁷

Za Jana Filipa Stadiony (1815) došlo také k dalším úpravám parku. Stadion nechal sestavit zámecký vodovod určený k zalévání zeleniny na záhoncích, dále nechal opravit střechy oranžerií, nechal zasadit tři stovky ovocných stromů a nechal znovu postavit novou zídku zámecké zahrady na východní straně a také nechal zřídit další zahrádku, kde se pěstovala zelenina všeho druhu a která následně končila na stolech určených pro jemnickou šlechtu.¹⁶⁸

Jižně od zámku zbudoval Stadion maličkový rybník v místech „pod ovčínem.“ Rybník se do dnešních dnů ovšem nezachoval, neboť ve druhé polovině 20. století bylo místo něho zřízeno letní kino.¹⁶⁹

¹⁶³ TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 543.

¹⁶⁴ NEKUDA, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 470.

¹⁶⁵ TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 225.

¹⁶⁶ Tamtéž s. 227.

¹⁶⁷ Tamtéž s. 549.

¹⁶⁸ Tamtéž s. 550.

¹⁶⁹ Tamtéž s. 550.

Ve 40. letech 19. století, za prvních jemnických Pallavicinů se v zámecké zahradě zbudovalo nové pařeníště i nový skleník společně s fikovnou. Stalo se tak u severní zdi zámecké zahrady, což nám i v dnešní době demonstrují stavební zásahy ve zdi, kde byly tyto lehké stavby uchycovány.¹⁷⁰

Zámecká zahrada se dočkala v druhé polovině 19. století nevelké přestavby. Psal se rok 1869, kdy se zde u zámeckého rybníka nechala vystavět kamenná obloukovitá skalka, která měla připomínat zjevování Panny Marie.¹⁷¹

V zámecké zahradě, pojmenované Ruské zahradě, byl vystavěn v druhé polovině 19. století (1867) můstek vedoucí přes část rybníku od břehu na ostrůvek nacházející se uprostřed rybníka. Na ostrůvku toho času stál krásný piknikový altán.¹⁷²

Požár a stavba školy

Velký požár zachvátil město Jemnici v červenci roku 1896. Oheň se začal šířit z domu jemnického pekaře pana Glasera, který bydlel na jemnickém náměstí. Nejhorší poškození na domech oheň způsobil na severní straně náměstí. Včasný zásah hasičského družstva nebyl možný, neboť právě v tuto dobu se jemničtí hasiči nacházeli na hasičské slavnosti ve čtrnáct kilometrů vzdálených Dačicích. V místech, kde stávaly domy s číslem popisným 86. a 87. se následně postavila nová chlapecká škola měšťanská. Architekt, který řídil výstavbu této chlapecké školy, se jmenoval František Kovář. Celá stavba nové školy trvala celkem dva roky.¹⁷³

Stavba měšťanské školy se ale při stavbě v roce 1897 neobešla bez překážek. V pramenech se dochovala stížnost na neprůjezdnost a neprůchodnost placu před nově stavěnou školou. Jednalo se o stavební hmotu a dopravní prostředky, které znemožňovaly přístup do ostatních míst na jemnickém náměstí.¹⁷⁴

„Za příčinou stavby měšťanské školy v Jemnici bylo místo před touto školou tak stavebním hmoty a vozy zastavena že příchod a tím více jízda k hostinci náležejícímu I. Spar Vorschufsvereine v Jemnici jest skoro nemožně učiněna.“¹⁷⁵

¹⁷⁰ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 552.

¹⁷¹ Tamtéž s. 228.

¹⁷² JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 74.

¹⁷³ Gartner, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 64.

¹⁷⁴ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: Archiv města Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 101, r. 1897, fol. 5.

¹⁷⁵ Tamtéž, karton 101, r. 1897, fol. 5.

Počet domů v Jemnici (bez osady Podolí) se v průběhu 2. poloviny 19. století vyvíjel asi takto. V roce 1870 se ve městě dalo napočítat celkem 424 domů. V roce 1880 se napočítalo celkem 460 domů. V roce 1900 jich už bylo 475. Pro Podolí platí v roce 1900 celkem 223 domů převážně agrárního charakteru.¹⁷⁶

Panorama zachycující Jemnici bylo poprvé vyobrazeno v roce 1843, kdy ji namaloval zbloudilý voják.¹⁷⁷

Pánkova továrna

V Jemnici se v průběhu 19. století nepostavil žádný větší průmyslový podnik. Výjimku tvořila tzv. Pánkova továrna, která se stala na samém konci 19. století jakousi světlou nadějí pro pracovní místa jemničanů. Tento podnik se specializoval na výrobu zemědělských přístrojů a zajišťoval tak nabídku těchto věcí po celém kraji.¹⁷⁸

Železnice

Asi největší a nejnákladnější stavbou v průběhu 19. století se stala stavba železnice na trase Moravské Budějovice - Jemnice. Stavba začala 1. října 1895 a dokončena byla 8. listopadu 1896. Trať měla délku 21 km a celková cesta trvala okolo 60 minut.¹⁷⁹

„Představenstvu obce města Jemnice

Vys. C. k. ministerstvo obchodní svěřilo výnosem ze dne 22. srpna 1894 čis. 45282 c. k. priv. rok severozápadní dráze vypracování podrobného projektu lokální dráhy z Moravských Budějovic do Jemnice.“¹⁸⁰

Železnice měla původně vést z Moravských Budějovic přes Jemnici až do Dačic. Dále se uvažovalo o zavedení trati z Moravských Budějovic do Slavonic. Tato myšlenka se však nelíbila slavonickým radním, kteří nechtěli z města Slavonice udělat železniční uzel. Tento návrh tedy padl a železniční dráha se nakonec postavila z Moravských Budějovic do Jemnice, kde dráha končila.¹⁸¹

¹⁷⁶ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 215.

¹⁷⁷ Tamtéž s. 177 (příloha č. 11).

¹⁷⁸ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 99.

¹⁷⁹ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 229.

¹⁸⁰ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: Archiv města Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 101, r. 1896, fol. 76.

¹⁸¹ MZA Brno, Soka Třebíč, Listy ze Západní Moravy, i. č. 5, číslo 11., ročník V, 10. března, 1888.

Následný rok zbudoval tento podnikatel obchod s potravinami na druhé straně vlakového nádraží také ve Znojemské ulici.¹⁸²

Železniční trať způsobila svým způsobem rozrůstání města jiným směrem, než tomu bylo do té doby. Ulice, u které vyrostla dráha, vedla východním směrem do města Znojma a tak nebylo divu, že se tato ulice pojmenovala na ulici „Znojemská.“¹⁸³

Od druhé poloviny 19. století se město Jemnice začínalo stavebně rozrůstat východním směrem. Místo pro výstavbu uvnitř města nebylo, tudíž se muselo začít se stavbami mimo hradbami vymezené místo.¹⁸⁴

Kašna

Na konci 19. století, konkrétně v letech 1877 až 1881, byla na jemnickém náměstí postavena nová městská kašna, kam museli Jemničtí chodit pro vodu, jelikož rozvod vody v tuto dobu ve městě ještě zdaleka nefungoval. Kašna měla kruhový tvar a nechala ji na své náhrady zřídit Jemnická spořitelna, která za její zhotovení musela zaplatit celkem 8 441 zl.¹⁸⁵

Stavba silnic

V 80. letech 19. století se začala stavět silnice vedoucí z hlavního náměstí do osady Podolí. Tato stavba si vyžádala stržení dvou domů na náměstí. Jednalo se o stavení dvou mastných krámů.¹⁸⁶

Stavba této silnice proběhla v době, kdy ve starostenském křesle ještě seděl poslední německý starosta Antonín Eisner. Reagovalo se na úzkost stezky, která vedla mezi těmito domy a znemožňovala tak snadnému projetí vozů s koňmi. Silnici se od té doby říká Nová cesta.¹⁸⁷

První český Jemnický starosta Josef Augusta byl zvolen 28. ledna 1890¹⁸⁸ Po zvolení Josefa Augusty, se Jemnice označuje jako město prosperující. Hned v tomto roce proběhla výstavba kanalizace na hlavním náměstí a začaly se stavět silnice k okolním obcím. Pozadu nezůstaly ani stavby chodníků před domy na hlavním náměstí, s nimiž se začalo v roce 1893.¹⁸⁹

¹⁸² **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 231.

¹⁸³ **JÁNSKÁ**, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 62.

¹⁸⁴ Tamtéž s. 50.

¹⁸⁵ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 170.

¹⁸⁶ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 217.

¹⁸⁷ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 63.

¹⁸⁸ MZA Brno, Soka Třebíč, Listy ze Západní Moravy, i. č. 7, číslo 8, ročník VII, 15. února, 1890.

¹⁸⁹ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 219.

Jednalo se konkrétně o silnici vedoucí do obce Hluboká.¹⁹⁰ Dále se jednalo o spojení do obcí Budeč a do obce Bačkovice.¹⁹¹

Budování silnice z Jemnice směrem do obce Budče se stalo v roce 1893.¹⁹² Dále se vystavěla silnice do obce Police. Majitelé pozemků, okolo kterých nová silnice povede, byli pozváni na radnici, kde souhlasili, že v případě potřeby poskytnou část svých pozemků pro zbudování silnice vedoucí z Jemnice do Police. Schůzka na městské radnici proběhla dne 10. 5. 1891.¹⁹³

Zvolení prvního českého starosty v Jemnici sebou neslo pro město řadu výhod. Jemnice se také od této chvíle počítala mezi města národně česká, což také dokazovalo okamžité úřadování jenom v češtině. Josef Augusta vládl ve starostenském křesle celé tři dekády let, kdy se město Jemnice těšilo velkému stavebnímu rozvoji.¹⁹⁴

Městský park

Tento park vznikl na popud spolku, který na samém konci 19. století měl jako hlavní náplň své činnosti zkrášlovat město výsadbou stromů i keřů. Jako jediné volné místo pro zřízení parku pro jemnické občany byly vyhlédnuty pozemky jihozápadně od centra města. Tento terén je hodně svahovitý a tvořený tvrdým kamením, které vytváří nezničitelné podloží, se kterým se těžko manipulovalo a upravovalo. Stavba parku nebyla pouze sezonní záležitostí a není tedy divu, že zřizování parku trvalo celkem tři desetiletí. Celková plocha činila po dokončení 23 tisíc m².¹⁹⁵

Stavebně je v tomto parku zajímavé místo „na Barandově“, kde byly ve 20. letech 20. století postaveny zídky terasovitěho typu ze světlého vápence spojené kamennými schody, které vytváří spolu se zdí jakousi jednotnost. Tato kamenná zeď ohraničuje vyvýšený travnatý plac, na kterém okrašlovací spolek zhotovil městský venkovní teploměr.¹⁹⁶

Horní a Dolní Valy

Od 19. století se chudší obyvatelé města soustřeďovali pod středověké hradby. Tyto domky byly postaveny na západní straně svahu „Pod pelechem“ a na severní straně, kde se této ulici těsně u hradeb říkalo Horní a Dolní Valy. Tyto domky se vyznačovaly svým malým půdorysem i malými okolními zahradami. Domky byly stavěny jako štítovité se sedlovou

¹⁹⁰ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 217.

¹⁹¹ Tamtéž s. 219.

¹⁹² MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: Archiv města Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 101, r. 1900, fol. 23.

¹⁹³ Tamtéž, karton 101, r. 1891, fol. 107.

¹⁹⁴ **UNIVERZITA PARDUBICE**. Filozofická fakulta. Ústav historických věd. Bakalářská práce. *Správní vývoj města Jemnice od r. 1850 do r. 1945*. (autor Jindřich Kadlec 2010). s. 14.

¹⁹⁵ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 561.

¹⁹⁶ Tamtéž s. 562.

střechou. Střecha zde byla vybudována z dřevěných šindelů, či slámy. Tyto domy ohraničoval laťkový dřevěný plot.¹⁹⁷

Městská tržnice

V Jemnici také existovala městská tržnice, která se nacházela východně od centra města. Zde probíhaly trhy i prodej dobytka. O obchodování s koňmi se dochoval také zápis v regionálním tisku.¹⁹⁸

„Odměňování koní v Jemnici bude se odbývati dne 20. července o 1 hod. odp.“¹⁹⁹

Střelnice

Markrabě Alexandr Pallavicini nechal postavit v osadě Podolí u řeky Želetavky střelnici, která sloužila šlechtické rodině pro soukromou střeleckou zábavu. Střelnici nechal Alexandr vybudovat na podzim roku 1895. Samotný areál střelnice byl vybudován na louce, která byla v roklině. Samotný komplex střelnice se skládal z boudy pro střelce, terčového stanu a cihlové boudy pro terčovníka. Bouda pro střelce byla osm metrů dlouhá a šest metrů široká a postavena byla z dřevěných prken.²⁰⁰

¹⁹⁷ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 82.

¹⁹⁸ MZA Brno, Soka Třebíč, Listy ze Západní Moravy, i. č. 1, číslo 26, ročník I, 28. června, 1884.

¹⁹⁹ Tamtéž i. č. 1, číslo 26, ročník I., 28. června. 1884.

²⁰⁰ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 101, r. 1895, fol. 183.

5.1 Sakrální stavby

Kostel sv. Jakuba

Kostel sv. Jakuba se svých oprav dočkal po roce 1832, kdy ho citelně poškodil požár. V tuto dobu mu byla vystavěna nová střecha i oltář. V polovině 19. století kostel získal kruchtu a strop hlavní lodě byl nově zaklenut.²⁰¹ Na stavbu dohlížel jemnický stavitel Josef Faast. Také stará románská věž se dočkala přestavby a to tak, že bylo přistavěno jedno patro zvonice.²⁰²

V samém závěru 19. století byl kostel opatřen varhany i novogotickým bočním oltářem, kde stála P. Marie Lurdská.²⁰³

V roce 1875 se také teritoriálně zvětšil hřbitov. V tento rok, město koupilo pozemek vedle fary, který původně plnil funkci zahrady. Následně byla tato parcela spolu s vedlejším starším hřbitovem obehnána kamennou zdí.²⁰⁴

Kostel sv. Stanislava

František Daun v roce 1811 zřídil zákristii, která byla zdobena skleněnou oratoří.²⁰⁵ Dále byla v roce 1846 zvýšena hranolovitá věž o dva metry a také byla nově zastřešená střecha.²⁰⁶

Kostel sv. Víta v 19. století

Do kostela sv. Víta se v druhé polovině 19. století vestavěla kruchta, do které se dalo chodit portálem, který se nově prorazil na severní straně kostela. Kruchta byla přestavěna na západní stranu kostela.²⁰⁷

Na konci 19. století se kaple sv. Anny ležící v těsné blízkosti kostela sv. Víta dočkala důležitých stavebních změn. Šlo totiž o její využití jako špitálu, kde se léčili nemocní, což si vyžádalo odstranění volutového štítu. Dále se zde zrušily niky ve zdech a také zde byly postaveny příčky v hlavní místnosti kaple.²⁰⁸

Boží Muka

Konec napoleonských válek byl v Jemnici mimo jiné oslaven zřízením památného kříže, který symbolizoval konec napoleonských válek.²⁰⁹

²⁰¹ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 248.

²⁰² Tamtéž s. 542.

²⁰³ Tamtéž s. 248.

²⁰⁴ Tamtéž s. 215.

²⁰⁵ Tamtéž s. 540.

²⁰⁶ **SAMEK**, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 48.

²⁰⁷ Tamtéž s. 50.

²⁰⁸ **ELIÁŠ**, Jan. *Stavebně historický průzkum kostela sv. Víta v Jemnici*. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů. Brno. Uloženo: Městský úřad Jemnice, strojopis s. 51.

²⁰⁹ **NEKUDA**, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 699.

Tato Boží muka byla vsazena doprostřed hlavního náměstí už v pozdní renesanci, ale až od roku 1814 se připomínají s ukončením napoleonských válek. Spodní část muk je tvořena 4 hranolovitými podstavci, nad nimiž se nachází kvádr s písmen ze začátku 19. století, kde doslovně stojí:

„1. PaCeMDoVobIs estéte praesentes gratIesto et tV grata FranCisCo PosperItas.

2. Pokoj PanLebVDiž s naMi po wsseCky Casy A neChť přebyva V nas bez přestanI.

3. Gott segne unsern Kaiser Franz der zu Paris den Weltfrieden den 30. May 1814 abgeschlossen hat.“²¹⁰

Na tento kvádr navazuje válcovitý sloupek (dřík), který je plasticky omotán vinnou révou. Na samém vrcholu muk se vzpíná kvádr skříňkovitého typu, kde byla uložena malá figurka v podobě Panny Marie.²¹¹

Kříž u kostela sv. Stanislava

Tento kříž vytesal sochař Josef Neuwirth a to ve druhé dekádě 19. století. Jedná se o kříž zhotovený ze žuly východně od kostela. Na kříži je zavěšen Ježíš Kristus, pod kterým se nachází malovaný reliéf Panny Marie.²¹²

Kříž u kostela sv. Stanislava

U kostela sv. Stanislava, tentokrát z jižní strany, byla postavena socha sv. Jana Nepomuckého. Dílo opět zhotovil sochař Josef Neuwirth v roce 1816.²¹³

Kaplička na Větrném kopci

Tato kaplička byla vystavěna nákladem markraběnky Josefíny Pallavicini ve 40. letech 19. století. Josefína nechala kapličku vystavět jižně od města, přičemž její výklenek je nasměrován naproti panskému sídlu. Kaplička má v sobě zazděnou empírovou kovovou mříž, která vyplňuje výklenek.²¹⁴

²¹⁰ TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 544.

²¹¹ Tamtéž s. 522. (příloha č. 8)

²¹² Tamtéž s. 544.

²¹³ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 31.

²¹⁴ TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 544.

6. Stavební vývoj Jemnice ve 20. století (1901-1945)

6.1 Podoba zámku na začátku 20. století

Budova panského sídla má půdorys čtyřkřídlé stavby a postavena jako dvoupatrová, přičemž nádvoří této stavby má půdorys nepravidelného obdélníku. Jedno křídlo, které se nachází na jižní straně, je postaveno jako jednotraktové, přičemž ostatní křídla jsou postavena jako dvoutraktová. Patra jsou na fasádách (nádvořních i vnějších) plasticky oddělena kordónovými římsami. V přízemí zámku se na fasádě objevuje motiv pásové rustiky. Tento motiv je také znázorněn na oblých rozích sídla. Na západní stěně zámku je patrná část kulatíci se gotické věže, která se zde tyčí až do druhého patra. Fasády v patrech jemnického zámku jsou zhotoveny v podobě vpadlých i plastických výplní. Okna zde jsou zhotovena v obdélném tvaru se šambránami. Zřízena je zde také parapetní výplň i nadokenní římsy. U oken v přízemí chybí parapetní výplň.²¹⁵

V roce 1902 nechali Pallavicinové postavit na východní straně zámku balkónový portikus. Tento balkón byl postaven v neo-barokním stavebním slohu.²¹⁶ Balkón zdobí balustrádové zábradlí, které nese putty a ozdobné kamenné vázy.²¹⁷

Na samém začátku 20. století nechal Alexander Pallavicini zřídit v zámecké zahradě při severní zdi nové skleníky.²¹⁸

Mauzoleum rodiny Palavicinů

Šlechtická rodina Pallavicinů si nechala v Jemnici postavit rodinnou hrobku. Stavba začala v roce 1902 a hotova byla o dva roky později. Josef Faast (stavební mistr) nechal tento kolos zřídit ve stylu neorenesance. Umělecky cenný je především křesťanský kříž, který vytesal sochař Ignác Weirich.²¹⁹

Toto rodinné mauzoleum si nechala šlechtická rodina Pallavicinů postavit dva kilometry západně od města Jemnice. Hrobka stojí v těsné blízkosti silnice, která vede do obce Chotěbudice.²²⁰

Stavba samotná má půdorys řeckého kříže a obsahuje také kupoli s latinským křížem na špici. Hrobka je postavena z cihel a její fasáda je zhotovena v podobě kvádrové bosáže. Na

²¹⁵ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 528.

²¹⁶ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 70.

²¹⁷ SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 47.

²¹⁸ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 554.

²¹⁹ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 15.

²²⁰ SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 52.

rozích hrobky byl zhotoven motiv pilastru. Hlavní portál je z každé strany obklopen dvěma sloupy.²²¹ Hrobka obsahuje také kněžiště, které je zaklenuto konchou.²²²

„Krátce před válkou postavil si markrabě Pallaviciny na pozemku svém blíže vesnice Louky nádhernou hrobku, stavěnou ve slohu renaissančním, zvanou Mausoleum. Dosavadní hrobka rodiny markraběcí, která byla v Uhrách blíže Segedina, vlastně městečka Kyšteleka, nevyhovovala, protože ji často řeka Tisa, z břehu na jaře vystouplá, zaplavovala.“²²³

Od 50. let 20. století ale objekt výrazně chátrá, neboť se o tuto stavební památku nikdo nestará.²²⁴

Sochy na jemnickém panství i v kryptě vytesal Ignác Weirich, který pracoval věrně pro Pallaviciniho rodinu.²²⁵

Před stavbou rodinné hrobky šlechtické rodiny Pallavicinů se musel Alexandr Pallavicini rozhodnout, kde bude samotná hrobka nakonec postavena. Nejprve Alexandr uvažoval o parcele zvané „Svatovítský dolní klínek.“ Z tohoto úmyslu však sešlo a hrobka se postavila na parcele zvané „Koberovo pole.“²²⁶

„Jelikož Jeho Excelence pan markrabě Alexandr Pallavicini dle oznámení ze dne 5. srpna 1900 od zřízení rodinné hrobky, na pozemku tak zvaném svatovítském dolním klínku, parcelní číslo 368 sešel a hrobku tu na tak zvaném Koberovém poli parc. číslo 929 vystavěti hodlá.“²²⁷

Dětská opatrovna

Dětská opatrovna byla další stavbou, kterou nechala postavit šlechtická rodina Pallavicinů. Podnět k vybudování této školky dala Irma Pallavicini. Návrh stavby sestavil opět jemnický stavitelský mistr Josef Faast, který zde zhotovil secesní prvky na této budově.²²⁸ Stavbu zdobila horizontální pročleněná fasáda, která byla zdobena strukturovanou omítkou. Dále byly na budově udělány dekorativní obklady i geometrizující suprafenestry oken v prvním patře stavby.²²⁹

²²¹ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 102, r. 1909, fol. 45.

²²² **SAMEK**, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia, Praha, 1999. s. 52.

²²³ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 101.

²²⁴ **TŘÍSKA**, Jirí a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 558. (příloha č. 12)

²²⁵ Tamtéž s. 538.

²²⁶ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 102, r. 1909, fol. 12.

²²⁷ Tamtéž, karton 102, r. 1909, fol. 12.

²²⁸ **TŘÍSKA**, Jirí a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 570.

²²⁹ Tamtéž s. 570.

Stavba byla postavena s obytným přízemím a prvním patrem, v půdorysu obdélníku, přičemž její rozměry byly 20 m x 13 m a v každém podlaží se nacházely čtyři místnosti pro výchovu malých dětí.²³⁰ Střecha sirotčího domu se nejdříve plánovala zhotovit mansardová, nakonec se ale přistoupilo k návrhu zřídit střechu polovalbovou.²³¹ Stavba byla postavena v roce 1913 a to sice v blízkosti kostela sv. Víta. Irma Pallavicini pojmenovala tuto stavbu Karolineum, podle jména svého syna Karla, který zahynul při lovu na lišku v Anglii po pádu s koně.²³²

Počty domů v první polovině 20. století se vyvíjely takto. Celkový počet domů v roce 1900 byl 475 domů. Oproti tomu v roce 1910 se v Jemnici dalo napočítat celkem 492 domů.²³³ Celkem 506 rodinných domů se dalo v Jemnici napočítat v roce 1921, 592 domů v roce 1930. Z uvedeného vyplývá, že se za období I. republiky docela vydatně stavebně stavělo.²³⁴ V období let 1900 až 1945 se nejvíce stavělo v roce 1931. Jednalo se celkem o patnáct zadavatelů staveb, kteří právě v tomto roce nechali ze své iniciativy postavit rodinné domy. Jedná se jmenovitě o Petra Moltaše, Marii Vernálovou, Josefa Moltaše, Antonína Nehybu, Karla Elingera, Jana Vaňka, Antonína Vaňka, Ludvíka Chlupáčka, Tomáše Chlupáčka, Juliuse Lišku, Antonína Tesaře, Ondřeje Langra, Antonína Čurdu, Alexandra Votýpku a Antonína Hotového.²³⁵ Zadavatelé novostaveb stavěli tyto domy v lokalitě okolo Třešňové ulice a v lokalitě Dvořákové čtvrti východně od centra města.²³⁶

Zadavatelé novostaveb byli činní také v roce 1925, kdy se celkem postavilo osm novostaveb. Zadavatelé staveb byl Antonín Faast, František Bastl, Karel Kreuzweiser, Antonín Diviš, Marie Nechvátalová, Jan Nevěčný, Antonín Novotný a Bedřich Vamška. Tito zadavatelé staveb nechávali své domy stavět opět v lokalitě okolo Třešňové ulice a v lokalitě Dvořákové čtvrti východně od centra města.²³⁷

Také se hodně stavělo v roce 1910, kdy ve městě Jemnici bylo postaveno celkem sedm rodinných domů. Zadavatelé novostaveb stavěli tyto domy podél silnice vedoucí do Moravských Budějovic, opět východně od centra města.²³⁸

²³⁰ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: Archiv města Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 103, r. 1912, fol. 2.

²³¹ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010, s. 570.

²³² Tamtéž s. 303.

²³³ Tamtéž s. 215.

²³⁴ Tamtéž s. 302.

²³⁵ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 104, r. 1931, fol. 7.

²³⁶ Tamtéž, karton 104, r. 1931, fol. 7.

²³⁷ Tamtéž, karton 103, r. 1925, fol. 14.

²³⁸ Tamtéž, karton 103, r. 1911, fol. 2.

V samém začátku 20. století, myšleno od roku 1900 až po rok 1918, prováděli drtivou většinu staveb ve městě dva profesionální stavitelé. Jedná se o stavitele Josefa Faasta (Němec) a dále o pana Josefa Hrůzu. Právě tyto dva pánové určovali vzhled města po stavební stránce v tomto nelehkém období světových válek.²³⁹

Pánkova továrna

Asi největším průmyslovým podnikem se v samém závěru 19. století stala Pánkova továrna. Její kořeny sahají do roku 1896, kdy ji od zámečnicka Josefa Francána kupuje Matěj Pánek. Ten firmu velice rozšířil a zavedl v ní vyhlášenou firmu na vyrábění stojů k zemědělským účelům.²⁴⁰ Firmu sice postihl v roce 1914 požár, tento živel však zaběhnutou firmu nezničil natolik, aby nemohla pokračovat po úpravách ve své činnosti a firma i po něm pokračovala ve výrobě.²⁴¹

Hospodářské družstvo

Se zemědělstvím také souvisí stavba budovy pro hospodářské družstvo. Hospodářské družstvo v Jemnici bylo zřízeno v roce 1927-28. Podobu stavby navrhl jemnický architekt Josef Hrůza, který nechal budovu zřídit východně od centra města u vlakového nádraží. Dnes se celý objekt nachází v soukromých rukou. Stavba byla postavena jako třípodlažní budova s malými okny ve třech horizontálních řadách po šesti oknech na jižní straně stavby. Na severní straně stavby se u kolejí postavila nákladová rampa, kde bylo možno nakládat obilí do vagonů.²⁴²

Hájovna u mauzolea

V roce 1902 správa jemnického velkostatku postavila na pozemku patřícímu Alexandru Pallavicinimu hájovnu pro správu vedlejších šlechtických lesů. Tato hájovna byla postavena jen pár desítek metrů od rodinné hrobky této šlechtické rodiny.²⁴³

Zemská lesnická škola

Zemská lesnická škola byla v Jemnici zřízena v roce 1907 a to východně od centra města. Okolo této školy byl následně vysázen park se zahradou. Najdeme zde mnoho vzácných stromů i keřů, které jsou v dnešní době už velmi vzrostlé. Velká rána nastala v roce

²³⁹ TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 568.

²⁴⁰ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 19.

²⁴¹ Tamtéž s. 20.

²⁴² JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album II*. Jemnice, 2006. s. 59.

²⁴³ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: Archiv města Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 102, r. 1903, fol. 29.

1920, kdy se škola přestěhovala do města Hranice na Moravě. Ve městě Jemnice setrvala jen škola hájenská, která neměla již takový věhlas jako škola zemská lesnická.²⁴⁴

Škola byla postavena jako dvoupodlažní budova, s obdélným půdorysem. Fasáda byla zhotovena se symetricky kompanovými římsami. Nechyběly zde ani bosáže, které zdobily tuto budovu.²⁴⁵

Jak již bylo řečeno, byla zde postavena nejenom škola samotná, ale i poměrně rozlohou rozsáhlá botanická zahrada severně od školy. Tato zahrada, náležící k zemské lesnické škole, se rozpínala na ploše 4,3 ha. Dřeviny a keře byly vysázeny ve stylu anglických zahrad na základě projektu Karla Šimana z Libějovic. Ze zemské lesnické školy se za II. světové války stává odborné učiliště pro lesnické profese. Při této příležitosti se v roce 1944 otevírá nově postavená budova pro bydlení učňů. Tato budova byla postavena nedaleko bývalé zemské školy, také uvnitř parku. Park se mohl pochlubit velkým množstvím odrůd jasanů i dubů a mnoha jiných nespočetných dřevin i keřů, které ač přerostlé, i dnes zdobí město svou uklidňující zelení.²⁴⁶

V období I. republiky a II. světové války se díky nedostatku bytů začaly velmi stavět domy, přičemž jejich zadavatelé využívali státního příspěvku na vlastní bydlení. Lidé si nechávali zadávat nejčastěji samostatné vily, či klasické domy.²⁴⁷

Počet Jemnických stavitelů se tedy musel zákonitě zvýšit, neboť během krátké chvíle byla stavební poptávka větší než nabídka. Ke stávajícím stavitelům Josefu Hružovi a Josefu Faastovi, který založil úspěšnou spolupráci s Antonínem Králíkem, se naráz přidali i další stavitelé a to jmenovitě Josef Dvořák s bratrem Janem Dvořákem, dále se jednalo o Josefa Matějku, Josefa Schlegelhofera a také o Bohdana Dvořáka.²⁴⁸

Na začátku 20. let 20. století se tak jako v ostatních městech projevila bytová nouze. Tento stav se samozřejmě řešil stavbou nových domů. Zadavatelé nových domů mohli v tu dobu žádat státní příspěvek, který jim zaručil přiměřené stavební náklady na stavby domů. O bytové krizi se také v pramenech nalézají zápisy, který danou situaci přesně vystihuje.²⁴⁹

²⁴⁴ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 60.

²⁴⁵ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 570.

²⁴⁶ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: Archiv města Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 102, r. 1903, fol. 29.

²⁴⁷ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 571.

²⁴⁸ Tamtéž s. 572.

²⁴⁹ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 103, r. 1923, fol. 50.

„Nové domky staví si, protože jest v Jemnici velká bytová nouze. Mnoho rodin nemá bytů a jsou četné případy, že v jedné světnici bydlí 2 až 3 rodiny.“²⁵⁰

Město Jemnice v první polovině 20. století postrádalo platný stavební regulační plán, to ovšem nezpůsobilo nevkusnou zástavbu města, která ve 20. století prožila velký rozmach.²⁵¹

V období první republiky se město Jemnice začalo rozšiřovat stavebně nejvíce východním směrem. V první polovině 20. století už v hradbami uzavřeném historickém centru nebylo kde stavět nové domy. Východním směrem tak vznikají dva centrální bloky, ze kterých se větví nové silnice spolu s novými stavebními parcelami.²⁵²

„Na východní straně jde o tzv. Dvořákovu čtvrť, pojmenovanou po místním staviteli Janu Dvořákovi, kterou tvoří ulice Lesného, Komenského, Boženy Němcové, Jana Vrby (později k nim přibyla ulice Růžová a Dvořáková).“²⁵³

Druhý blok se začal stavět od Třešňové ulice, ze které vycházely nově ulice Penkova, dále ulice Romana Havelky, ulice Fialova a taktéž ulice Valentova.²⁵⁴

Domy v Třešňové ulici

Na podzim roku 1932 se v Třešňové ulici stavěly hned 3 domy. Stavbu prováděl jemnický stavitel Josef Matějka. Podoba těchto domků byla následující: dva domy byly stejné a každý byl tvořen třemi sklepy, jednou předsíní, jednou kuchyní, dvěma pokoji, spíží a také záchodem. Součástí bylo také podkroví, které tvořilo předsíň a jeden pokoj. Třetí zmiňovaný dům se postavil hned se čtyřmi sklepy spolu s prádelnou. Nad sklepy s prádelnou se nacházela hala (chodba), kuchyně, dále dva pokoje, spížírna spolu s koupelnou a záchodem. V prvním podlaží se zřídila chodba (hala), dále 3 pokoje společně s balkónem a venkovní terasou. Střecha zde byla vybudována rovná.²⁵⁵

Dům Josefa Findy

Tento dům byl také postaven v ulici Třešňové a podnět k jeho postavení zadal rolník Josef Finda. Projektantem tohoto domu se stal Bohdan Dvořák, který projekt naplánoval v roce 1938. Dům byl navržen tak, že sociální místnosti byly postaveny severním směrem (do ulice) a okna obytných pokojů směřovaly do zahrady na jižní světovou stranu. Tímto řešením

²⁵⁰ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 103, r. 1923, fol. 50.

²⁵¹ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 567.

²⁵² Tamtéž s. 564.

²⁵³ Tamtéž s. 564.

²⁵⁴ Tamtéž s. 564.

²⁵⁵ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 105, r. 1932, fol. 91.

byla tato stavba průlomová, přičemž se nedržela zažitého schématu stavět okna směrem do ulice. Malá horizontální okna umístěná na severní straně vestavěná dva metry nad zemí, osvětlovala schody, koupelnu i malou komoru (spíž). Pod tyto tři horizontální okénka naplánoval Dvořák na fasádu opět horizontálně položené pásy ze dřeva. Tyto pásy měly každý jinou barvu.²⁵⁶

„Pokud bychom měli najít pro tento objekt místo v přehlídce moderních stylů, neváhali bychom je zařadit k emotivním projevům regionalismu.“²⁵⁷

Domy v Penkově ulici

V rozmezí let 1927-1939 vznikla výstavba deputátních domků v Penkově ulici. Tato ulice lemuje severní část již zmiňovaného parku náležejícího k bývalé zemské lesnické škole.²⁵⁸ Domky byly z velké části stavěny jako dvojdomky. První dvojdomek v této ulici si nechali postavit pan Valenta společně s panem Hrůzou. Polovina tohoto dvojdomku byla postavena celkem ze tří místností a to z kuchyně, kabinetu a světnice. U těchto staveb byl také při stavbě vyhlouben sklep pod světnicí. Půdorys jedné poloviny dvojdomku byl ve tvaru písmene L. Tento první dvojdomek v Penkově ulici byl postaven v roce 1926, přičemž architektem byl Josef Hrůza.²⁵⁹

Oba tyto bloky tvoří pravidelnou zástavbu sítí ulic, kde byly vystavěny domy většinou osamocené, kde nechyběla menší, či větší zahrada. Výjimku tvoří Penkova ulice, kde byly stavěny menší dvojdomky.²⁶⁰

Třetí centrum, kde se v Jemnici v první polovině 20. století nejvíce stavělo, vzniklo jihovýchodně od centra města. Byla to nově zřízená ulice zvaná „V Ráji.“²⁶¹

„Tato část města tvořená ulicemi V Ráji, Větrný kopec, Polická, Polní a později i Větrná, ovšem jako jediná nebyla vytyčena dle ortogonálního plánu.“²⁶²

Na Větrném kopci se především stavěly vily. Rozmach vil zde dále pokračoval i ve 30. letech 20. století.²⁶³

Bakešova vila

Větrný kopec byl v roce 1929 vhodným místem pro zřízení další významné jemnické vily. Jedná se o tzv. Bakešovu vilu, která byla postavena a naplánována pražskými staviči

²⁵⁶ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 580.

²⁵⁷ Tamtéž s. 580.

²⁵⁸ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album II*. Jemnice, 2006. s. 69.

²⁵⁹ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 104, r. 1926, fol. 41.

²⁶⁰ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 564.

²⁶¹ Tamtéž s. 564.

²⁶² Tamtéž s. 564.

²⁶³ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album II*. Jemnice, 2006. s. 62.

Mirolavem Kroupou a Jaroslavem Makovcem. Vila byla postavena na přehledném vyvýšeném místě Větrného kopce, tudíž není divu, že se stala dominantou této části města Jemnice. Stavaři tuto vilu postavili v historizující renesanci. Tato budova připomínala malý renesanční zámek.²⁶⁴ Renesanční typ stavby především dokládá historizující štít, který napodoboval českou renesanční architekturu. Bakešova vila je dvoupodlažní stavba, kde je v každém podlaží celkem pět místností včetně pokoje pro služebnou.²⁶⁵

Vila Josefa Černovického

Ve druhé dekádě 20. století byla postavena vila Josefa Černovického. Vybudována byla v roce 1927 jižně od centra města, na vyvýšenině zvané Větrný kopec. Vila je postavena ve stylu podhorských lidových staveb (podlomení) promíchaných s tehdy moderními prvky, což v případě této stavby bylo okno kruhového tvaru.²⁶⁶

Faastova vila

Vila jemnického stavitele Josefa Faasta byla postavena vlastním majitelem, okolo roku 1925 a to v okrajové části centra města severozápadním směrem. Dům byl přistavěn k původním městským hradbám. Objekt je vystavěn v pseudogotickém stylu, což připomíná styl středověkého hradu.²⁶⁷

Josef Faast si zde postavil polygonální věžice, které se nacházely v rozích vily. Dále zde majitel zavedl cimbuří v rizalitu i hrotitá okna v přízemí budovy.²⁶⁸

Doljakova vila

Doljakova vila patří mezi další dílo asi nejznámějšího jemnického stavitele, kterým byl Josef Faast. Tato prvorepubliková vila s číslem popisným 597, vznikla na návrh tohoto mistra v roce 1926 a postavena byla východně od centra města, při hlavní silnici vedoucí do Moravských Budějovic. O tři roky později, tedy v roce 1929 tuto vilu koupil pan Doljak, což dalo podnět k nazývání této vily do dnešních dnů. Vila byla postavená jako třípodlažní.²⁶⁹

Vila Jana Habance

Tato vilka byla postavena v 30. letech v Dvořákově čtvrti. Architektem se stal Josef Dvořák, který navrhl vilu jako přízemní se sedlovou střechou a fasádou, s bílými pásy okolo oken. Okolo celého domu byla vybudována zahrada.²⁷⁰

²⁶⁴ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 576.

²⁶⁵ Tamtéž s. 577.

²⁶⁶ Tamtéž s. 576.

²⁶⁷ Tamtéž s. 575.

²⁶⁸ Tamtéž s. 575.

²⁶⁹ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 53.

²⁷⁰ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 577.

Sokolovna

Jemnická sokolovna byla zbudována organizací Sokol a to konkrétně v roce 1924, kdy byla veřejnosti zpřístupněna. Hned vedle sokolovny byly zřízeny také dva tenisové kurty západním směrem. Sokolovna i kurty byly postaveny východně od centra města při silnici směřující do Moravských Budějovic. Za největších zimních mrazů se na tyto plochy nalila voda, která zmrznutím posloužila jako ledová plocha.²⁷¹

Budova sokolovny byla postavena ve tvaru písmena H v duchu moderní meziválečné architektury. Střecha zde byla zhotovena mancardová a hlavní vchod orientovaný k silnici byl postaven čistě symetrický. K tomuto hlavnímu vchodu směřovaly směrem od silnice schody nálevkovitého typu.²⁷²

Sokolovna byla postupem let rozšiřována a to na základě jejího využití. Místnosti a sál v sokolovně se využívaly především ke schůzím, bálům, k promítání filmů (kino) i k tanečním zábavám.²⁷³

Stavba kiosku na náměstí

V roce 1929, došlo na náměstí Svobody ke zřízení, přes nelibost některých jemničanů, obchůdku nedaleko kostela sv. Stanislava..²⁷⁴

V tomto roce se definitivně rozhodlo, kam bude trafika na náměstí umístěna. Městská rada spolu se stavební komisí rozhodla, že se rozporuplný kiosek postaví nedaleko kašny, tedy i blízko kostela sv. Stanislava.²⁷⁵

„Na náměstí u kašny postavena koncem roku 1929 s přivolením obecního zastupitelstva a proti protestu mnoha občanů nevkusná trafiční prodejna, která není nikterak ozdobou náměstí. Patří trafikantu Františku Votýpkovi.“²⁷⁶

Tato kontroverzní stavba se zrušila v roce 1957²⁷⁷

Kiosek v Podolí

V roce 1933 byla postavena vedle sochy sv. Jana Nepomuckého v části města Podolí cihlová trafika na mostě přes řeku Želetavku. Trafiku postavil Antonín Křivánek, který za

²⁷¹ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 316.

²⁷² Tamtéž s. 574.

²⁷³ **NEKUDA**, Vladimír a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Vlastivěda Moravská, Brno, 1997. s. 707.

²⁷⁴ **JÁNSKÁ**, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 31.

²⁷⁵ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 104, r. 1929, fol. 8.

²⁷⁶ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 132.

²⁷⁷ **JÁNSKÁ**, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 31.

zastavěné místo musel platit směšný roční poplatek, který činil celkem 5 Kč za celkových 12 m², což i na tehdejší dobu bylo rozhodně málo.²⁷⁸

Po smrti šlechtice Alexandra Pallaviciniho, která nastala v roce 1933, zdědil Jemnické panství jeho syn Alfons Karel Pallavicini.²⁷⁹

Okresní dětský domov

Tato budova slouží od roku 1938 a byla vyprojektována Oskarem Pořískou, který působil v Brně. Dětský domov byl postaven v Třešňové ulici, tedy východně od centra města. Jedná se o komplex dvou budov, kde jedna je vyšší a druhá nižší a dohromady připomínají tvar písmene L. Orientace pokojů (jejich oken) vedla jihozápadním směrem, aby pokoje dětí byly co nejvíce prosvětleny. Jedná se v Jemnici o první stavbu, u které byl použit styl moderní architektury. Stavba tedy byla postavena v duchu jednoduchosti, účelnosti a hlavně bez všelijakých ozdobných prvků.²⁸⁰ Okna byla vestavěna široká blízko sebe s jemnou omítkou bez ozdob.²⁸¹

Stavba této vily byla prováděna pod zkušeným jemnickým stavitelem Josefem Hružou.²⁸²

Hájovna

Jedno z dominantních stavebních prací firmy Faast a Králík bezesporu patří vystavění hájovny větších rozměrů v roce 1937 a to severně od města hned před městským lesem.²⁸³

Přípravné práce ke stavbě této hájovny začaly již v roce 1936. Už v tuto dobu se musela začít kopat studna, která zásobovala hájovnu vodou. Dřevo ke stavbě krovu bylo vytěženo v sousedním městském lese, přičemž celkové náklady na stavbu byly vyčísleny na 80 tisíc Kč, z toho 11 tisíc Kč stálo vykopání studny.²⁸⁴

40. léta

Nixova vila

Nixova vila byla vystavěna ve válečných letech ve stylu funkcionalismu. Tato vila má č.p. 570, postavena byla na vyvýšeném místě severo-východně od centra města v mírném

²⁷⁸ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 105, r. 1933, fol. 4.

²⁷⁹ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 330.

²⁸⁰ Tamtéž s. 577.

²⁸¹ Tamtéž s. 578.

²⁸² **JÁNSKÁ**, Jana. *Jemnické album II*. Jemnice, 2006. s. 72.

²⁸³ **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 572

²⁸⁴ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 182.

svahu. Návrh sestavil v roce 1939 Bohdan Dvořák. Funkcionalistické ztvárnění této stavby dokazují především horizontální okenní otvory, dále kovové zábradlí z kulatých trubek a také především kruhová okna ve štítě domu. Nechybí zde ani balkón v prvním patře stavby s trubkovým zábradlím. Celá vila je obklopena velkou zahradou.²⁸⁵

Vila Jakuba Polického

Tato vila byla postavena z podnětu ředitele školy v Budkově Jakuba Polického. Stavba vznikla v roce 1940 v Třešňové ulici č. p. 677. Návrh této vily zhotovil architekt Antonín Šrámek z Brna. Budova byla stavěna s účelem obytného podkroví a nechyběly zde také prvky moderní architektury, což dokazuje kovové zábradlí z trubek, kruhová okna na stěnách i ve štítě.²⁸⁶

Břečkova chata se včelínem

Tuto chatu navrhl ve válečných letech architekt Bohuslav Fuchs. Chata byla postavena severním směrem od centra města v lokalitě „Na Tálkách.“ Chata se při prvním pohledu zdá být složená ze tří místností, kdy prostřední místnost je dominantní a ostatní dvě místnosti (včelín+ ložnice) tvoří jakési postranní křídla. Okna měla své okenice, které se daly sklápět směrem dolů.²⁸⁷

Bohuslav Fuchs byl přítel Jana Břečky (o kterém jsme mluvili v souvislosti s chatou nakombinovanou se včelínem) a který architekta několikrát pozval do Jemnice na návštěvu, kde z podnětu p. Břečky projednávali možné plány staveb, které se však již neuskutečnily. Uvažovalo se například o zřízení jatek a především o zřízení sociálního bloku severovýchodně za městem, nedaleko kostela sv. Víta, kde by byly provozovány zdravotnické a výchovné typy budov.²⁸⁸

Drůbežárna ze dřeva

Za II. světové války se v roce 1942 postavila v Jemnici také dřevěná drůbežárna. Stavba vznikla z podnětu Ferdinanda Vyhnálka, který svěřil její stavbu do rukou zkušeného zednického mistra pana Josefa Hřůzy. V pramenech se zachoval také žádací list o povolení ke stavbě, který následně projednávala stavební komise. Drůbežárna byla zřízena v části Podolí, jižně od centra města.²⁸⁹

²⁸⁵ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 572.

²⁸⁶ Tamtéž s. 582.

²⁸⁷ Tamtéž s. 582.

²⁸⁸ Tamtéž s. 584.

²⁸⁹ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 106, r. 1942, fol. 5.

„*Podepsaný Ferdinand Vyhnálek, správce statků a lihovaru v Jemnici č. 28 miní na pozemku Vnucené správy statku a lihovaru v Jemnici č. 28 postavití drůbežárnu ze dřeva pro čistokrevný chov slepic.*“²⁹⁰

Šárkova hlídací chata

Další dřevěná chata byla postavena ve 40. letech v lokalitě „Na Tálkách“, podnět k jejímu postavení dal Ladislav Šárka. Tato chata byla zřízena jako chata hlídací, čtvercovitého půdorysu o délce stěny 430 cm. Dvě třetiny chaty tvořil obývací prostor, zbytek prostoru sloužil jako sklad pro zahradní nářadí a také jako zastřešená veranda.²⁹¹

Dřevěná balírna

Ve válečných letech, konkrétně v roce 1940, došlo v Jemnici k vybudování další stavby ze dřeva. Jedná se o dřevěnou balírnu, která byla postavena v lokalitě na Větrném kopci. Jednalo se o stavbu, sloužící pro potřeby lesní školky. Stavba měla sedlovitou střechu, její půdorys byl obdélníkovitého typu o rozměrech 730 cm na délku a 430 cm na šířku. Směrem na západ měla stavba tři podélná okna a dveře o šířce 200 cm byly zbudovány severním směrem.²⁹²

Vojenská kasárna

S blížícím se příchodem II. světové války se Jemnice začala obávat o svou bezpečnost a tak nebylo divu, že do Jemnice přijeli vojáci, kteří zde měli za úkol hlídat nedalekou státní hranici. Vojenská posádka okolo 300 členů přijela do Jemnice v roce 1937. V tuto dobu pro vojáky nebylo postaveno speciální ubytování a tudíž se řadoví vojáci i důstojníci museli spokojit s ubytováním na zámku, dále v obci odkoupené Pánkově továrně a v hostinci u Zásmětů, který se nacházel v osadě Podolí. Hned po příchodu vojenské posádky se v Jemnici začala stavět vojenská kasárna pro ubytování vojáků, pro které bylo nalezeno přijatelné místo u ulice směřující do Moravských Budějovic. Tento pozemek sice náležel šlechtici Pallavicinimu, ale město ho od něho vyměnilo za jiné pozemky, kterým se říkalo „u Smrčku.“ Tato kasárna byla postavena do dvou let od začátku stavby.²⁹³ Také se muselo zřídit vojenské cvičiště. V úvahu přicházelo mnoho variant, které byly postupně zamítány, až se našel pozemek nejlépe vhodný. Jednalo se o pozemek začínající u Červeného rybníka, který dále pokračoval severovýchodním směrem k městskému lesu. Ovšem i zde nebylo jednání bez problémů, jelikož tyto pozemky měli v nájemní smlouvě méně majetní občané.

²⁹⁰ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 106, r. 1942, fol. 5.

²⁹¹ Tamtéž, karton 106, r. 1942, fol. 14. (Příloha č. 13.)

²⁹² Tamtéž, karton 106, r. 1940, fol. 28.

²⁹³ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 190.

Celá věc se vyřešila náhradou jinými pozemky, které se občanům uvolnily za pozemky, kde vyrostlo vojenské cvičiště.²⁹⁴ Vojenská střelnice nesměla chybět u žádného vojenského oddílu a tak i v Jemnici se na konci 30. let 20. století zřídila v těsném sousedství již zmiňovaného Červeného rybníka, kde se této lokalitě říkalo „Na žlabech“²⁹⁵

Jedno z nejhorších období pro zámecký park byla bezesporu II. světová válka. Během této války byly v zámecké zahradě postaveny nevzhledné nízké a dlouhé vojenské domy, které měly sloužit německému wehrmachtu. Tyto domy však nestihly plnit svojí funkci, neboť do konce války nebyly zkolaudovány. Po válce ale tyto stavby hyzdily zahradu až do 90. let 20. století.²⁹⁶

Jemnický vodovod

Městský vodovod byl pro Jemnici vždy trochu citlivou záležitostí. Do poloviny 20. století totiž Jemnice neměla adekvátní městský vodovod a vodu si občané museli brát z městské kašny na náměstí.²⁹⁷

„R. 1933 opraveno a vyčištěno vedení vody do města od sv. Víta. Vody je dost a stačí na zásobení vodou celého vlastního města.“²⁹⁸

K vybudování podzemního vodovodu došlo v Jemnici až ve druhé polovině 20. století. Několik rodin si však vybuďovalo vodovod svůj. Šlo celkem o 17 rodin, které si vlastní vodovod zřídily v lokalitě Pod Tržištěm. Vodovodu se začalo říkat Šustáčkův vodovod, podle jména jednoho z uživatelů toho vodovodu.²⁹⁹

Za první republiky došlo k přejmenování většiny ulic v Jemnici. Pojmenovalo se taky náměstí (do té doby hlavní) na náměstí Svobody. Stalo se tak v roce 1925. Svůj název v tomto roce získala také vedlejší ulice vedoucí východním směrem a to ulice Husova.³⁰⁰ Husova ulice se vydláždění dočkala až v roce 1935.³⁰¹ Tento potřebný krok byl uskutečněn za starostování Františka Čermáka, tedy v letech 1933-1938.³⁰²

²⁹⁴ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 191.

²⁹⁵ Tamtéž s. 192.

²⁹⁶ **TRÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 556.

²⁹⁷ **JÁNSKÁ**, Jana. *Jemnické album II*. Jemnice, 2006. s. 97.

²⁹⁸ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 145.

²⁹⁹ **JÁNSKÁ**, Jana. *Jemnické album II*. Jemnice, 2006. s. 97.

³⁰⁰ **TRÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 326.

³⁰¹ Tamtéž s. 281.

³⁰² **JÁNSKÁ**, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 49.

I taková menší stavba, jako bylo vydláždění hlavní ulice v období první republiky, musela být v Jemnici řešena výpomocí od městské spořitelny. Město Jemnice si na tuto „menší“ stavbu muselo vypůjčit 45 000 Kč.³⁰³

6.2 Stavební vývoj v židovské čtvrti ve 20. stol.

Dne 11. září roku 1941 rozhodla stavební komise na podnět Josefa Schlegelhofera (vládního komisaře), že se zbourá židovská synagoga, která představovala v Jemnici symbol židovského ghetta. Bezpochyby šlo o antisemitismus, který fungoval ve všech městech v Čechách i na Moravě. Stavební komise si „odůvodnila“ zbourání této stavby hned několika důvody.³⁰⁴

„Synagoga vystupuje příliš ze stavební čáry, čímž porušuje ráz celého okolí.

Objekt je na překážku frekvenci zvláště v sousední ulici, kudy jest jediný přístup do německé školy.

Vedle toho stojí synagoga v tak těsné blízkosti školní budovy, že je to jak z hlediska bezpečnostního, tak zdravotního provozu školy na překážku.

Synagoga svým zevnějškem působí dojmem sešlého, stavebně zchátralého objektu, s oprýskanou omítkou, vytlučеныmi okny, otlučenými rohy, takže hyzdí celé své okolí.

Z toho důvodu komise doporučuje synagogu odstraniti.“³⁰⁵

Stav židovské synagogy před jejím zbouráním v roce 1942

Jemnická židovská synagoga byla postavena židovskou komunitou v roce 1649. Postavena byla v místě zvaném „V zahradách“ jižně od staveb domů v židovské ulici. Do synagogy se chodilo od západu, přičemž byla samostatně stojící stavbou. Její půdorys byl obdélný, rozměry byly deset metrů na šířku a dvacet metrů na délku. Budova byla dvoupodlažní s valenou střechou. Mezi málo zdobných motivů na synagoze patřilo půlkruhové ukončení oken v patře, která byla lemována šambránami. Okna byla spojená dvěma úzkými kordonovými římsami. Okna v přízemí byla zakončena lomeným obloukem a okna zde vyplňovala barevná vitráž. Na západní straně synagogy se nacházela ještě jedna široká vrata, která vedla do místnosti, kde byl uschován pohřební kočár.³⁰⁶

³⁰³ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 104, r. 1929, fol. 42.

³⁰⁴ Tamtéž, karton 106, r. 1941, fol. 74.

³⁰⁵ Tamtéž, karton 106, r. 1941, fol. 74.

³⁰⁶ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovská čtvrť v Jemnici*. Jemnice, 1994. s. 12.

Židovské domy

Mezi nejvýznamnější židovské památky patří rozhodně židovské domy.³⁰⁷ V první polovině 20. století se v jemnické židovské čtvrti nacházelo celkem 26 domů (včetně synagogy). Židovské domy byly přestavovány podle stavebních slohů po celou dobu jejich existence. V první polovině 20. století měly klasicistní fasády, stejně tak, jako domy na jemnickém náměstí. K židovským domům byly i ve 20. století přistavovány nástavby a přístavky. Asi největší rozdíl od křesťanských domů spočíval v tom, že u židovských domů chyběla na zahradách hospodářská stavení, neboť se Židé nesměli živit zemědělskou činností.³⁰⁸

Židovský hřbitov

Další významnou památkou je židovský hřbitov, který je významný tím, že jeho funkce trvala od vzniku města až do roku 1945, kdy byli Židé násilně odváženi do Osvětimi. Náhrobními kameny byla vydlážděna jedna z ulic u zámku. Samotný hřbitov byl postaven ve tvaru, který připomíná nepravidelný trojúhelníkovitý tvar a jeho plocha se nachází asi čtvrt kilometru jižně od centra města. Celý tento komplex je obestavěn kvalitní kameno-cihlovou zdí, která je asi 1,5 metrů vysoká. V první polovině 19. století se ve východním rohu hřbitova vystavěla také márnice, která byla ovšem v 50. letech 20. století nenávratně zbořena.³⁰⁹

Ještě ve 45. roce 20. věku, kdy byla Jemnice jako ostatní města osvobozena od nacistické nadvlády, se poničené náhrobní kameny začaly vracet na svá místa, odkud byla násilně vytrhána. Náhrobky se však v tuto dobu jen opřely o hřbitovní zeď a úplného vsazení se dočkaly až v 90. letech 20. století z podnětu jemnického starosty Dr. Jiřího Třísky.³¹⁰

³⁰⁷ KLENOVSKÝ, Jaroslav. *Židovská čtvrť v Jemnici*. Jemnice, 1994. s. 14.

³⁰⁸ Tamtéž s. 9.

³⁰⁹ Tamtéž s. 14. (příloha č. 14)

³¹⁰ Tamtéž s. 15.

6.3 Sakrální stavby

Hřbitov

Stavitelé Josef Faast a Antonín Králík plošně zvětšili hřbitov nacházející se u kostela sv. Jakuba v Podolí. Zvětšení se mohlo uskutečnit pouze směrem, kde by rozšíření ničemu nebránilo, tudíž se vybrala strana na severozápad. Tento ne příliš náročný stavební čin byl na návrh obou stavitelů proveden v roce 1928.³¹¹

Kostel sv. Jakuba

I kostel sv. Jakuba zažil ve 20. století úpravy. Stalo se tak v roce 1906. Na podlahu kostela byly položeny kamenné dlaždice. Byly odstraněny novodobé omítky až na původní gotické malby na gotických žebrech, obnovilo se gotické okénko, které se v průběhu baroka nechalo zazdít. Okénko se nacházelo na straně oltáře. Okénko se pracně vyhloubilo a nechalo se znovu vyplnit skleněnými tabulemi.³¹²

Kostel sv. Stanislava

Okresní hejtmánství v Moravských Budějovicích v roce 1904 schválilo jemnickým radním opravu střechy na kostele sv. Stanislava na hlavním náměstí. Podmínky opravy střechy byly zaslány na radnici do Jemnice z okresního hejtmánství.³¹³

„Kostelnímu konkurenčnímu výboru v Jemnici

Na základě § 137 mor. Stav. řádu uděluje se tamnímu výboru povolení ke stavbě nové střechy věže farního kostela sv. Stanislava v Jemnici vedle předložených nákresů a to 17. dubna 1904 – z nichž jedno paré opatřené schvalovací doložkou se vrací – avšak pod podmínkou tou, že při stavbě použije se v nákresu co do všech podrobností nenaznačených spojek (vazů) železných zvláště šroubů a přiměřených zakleštění.“³¹⁴

Další opravy kostela sv. Stanislava proběhly v letech 1934 – 1936. Při těchto opravách byl nalezen u západního vchodu původní gotický vstup do kostela. Kostel získal při těchto opravách i novou plášť (omítku) i novou plechovou střechu.³¹⁵

³¹¹ TRÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Jemnice, 2010. s. 565.

³¹² Tamtéž s. 248.

³¹³ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: Archiv města Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 102, r. 1908, fol. 14.

³¹⁴ Tamtéž, karton 102, r. 1908, fol. 14.

³¹⁵ JÁNSKÁ, Jana. *Jemnické album I*. Jemnice, 2002. s. 39.

K této opravě přispěla také příčina, která se dá nazvat jako odpor veřejnosti k estetickému stavu této stavby. Omítka byla totiž ve velmi špatném stavu a její oprava byla i z bezpečnostních důvodů nutná. Při těchto opravách se také zrušila zahrádka, která vedla kolem celého obvodu kostela a byla nahrazena kamennými kostkami, které tvořily nový chodník. Oprava byla provedena pod jemnickým známým stavitelem J. Schlegelhoferem. Novou plechovou krytinu natřel p. Oulehla, který zhotovil okapy, neboť byl profesně klempířem. Celková suma oprav se tehdy vyšplhala na 110 000 Kčs.³¹⁶

³¹⁶ **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál Soka Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice, vznik 1828) s. 167.

7. Závěr

Závěr této práce obsahuje vylíčení nejdůležitějších stavebních událostí, které se staly v Jemnici od 16. století do roku 1945.

Tato bakalářská práce zjistila, že v průběhu renesance se v Jemnici skoro vůbec nestavělo, což bylo způsobeno poklesem města z královského na město poddanské (1530) a následným hádáním měšťanů se svými pány ohledně obilních desátků. Mezi největšího šlechtického zadavatele staveb během renesance, se v Jemnici stavebně projevil Tas Meziříčský, který nechal vybudovat mnoho staveb. Jedná se o přestavění zámku, dále o přestavbu kostela sv. Stanislava a také založení Červeného rybníka.

Renesanční prvek, který se dá v Jemnici označit jako nejlépe dochovaný, je renesanční portál u domu č.p 103, nacházejícího se v dnešní Husově ulici a také hřebínková klenba na faře ležící na dnešním náměstí Svobody.

Doba baroka se v Jemnici také urbanizačně mnoho neprojevila. Svou úlohu jistě také sehrály politické události třicetileté války. Jedná se tedy opět o dobu stavebního úpadku, který se netýkal pouze zámeckého sídla. Mírné stavební zlepšení přišlo v Jemnici až po roce 1700. Toto tvrzení dokazuje barokní přestavba zámku, dále stavba hráze u Frantova rybníka, stavba Nového rybníka a kaple sv. Josefa (1725).

V tomto období (1620-1800) se v Jemnici nejvíce urbanizačně projevil šlechtic Maxmilián Daun, který se do historie města zapsal především rozšířením zámeckého parku (Rusland), dále se jednalo o barokní přestavbu zámku.

Nejlépe dochované barokní prvky se z tohoto období dochovaly na kapli sv. Josefa, která byla postavena přímo ke kostelu sv. Stanislava na dnešním náměstí Svobody.

Mezi nejhorší rok, z hlediska urbanizace, se může během baroka uvést rok 1700, kdy celé město lehlo popelem, včetně přilehlé osady Podolí.

Doba 19. století znamenala pro Jemnici ohromný rozvoj ve stavební činnosti. Zejména v druhé polovině 19. století se Jemnice začala rozšiřovat za hranici středověkých hradeb, převážně východním směrem, což se dá demonstrovat na stavbě železnice a budov okolo ní postavených. Mezi další důležité stavby postavené během 19. století patří např. Pánkova továrna, železnice, domy na Horních a Dolních valech, městský park a stavby silnic k okolním vesnicím.

Největší šlechtický zadavatel staveb v Jemnici během 19. století byla landkraběnka Gabriela z Fürstenberga, která přestavěla zámek ve stylu druhého rokoka.

Tato bakalářská práce dále zjistila, že volba prvního českého starosty Josefa Augusty v roce 1890 měla za následek větší provádění prací na zlepšení života ve městě. Jednalo se především o zřízení mnoha chodníků, vystavění kanalizace na náměstí Svobody i výstavbu mnoha silnic do okolních měst.

Roky 1832 a 1896 jsou nejhorší urbanizační roky v celém 19. století. V těchto osudových letech propukl ve městě ničivý požár.

Doba 20. století (1901-1945) znamenala ještě intenzivnější stavbu, než jaká byla na konci 19. století.

Jemnice se opět rozšiřovala na východ, ale nově také na jih a severovýchod. Jižně od města se v lokalitě na Větrném kopci stavěly převážně domy vilového charakteru. Stavební intenzivní činnost je také dokázána čísly z let 1900, kdy se v Jemnici nacházelo 475 domů a rok 1930, kdy se v Jemnici nacházelo celkem 592 domů. Za 30 let se tedy postavilo celkem 117 domů.

Nejznámější architekti v Jemnici v první polovině 20. století byli (na počet navrhnutých domů) Josef Faast a Josef Hruža. Ze šlechtického prostředí se v tuto dobu jednalo o Alexandra Pallaviciniho, který nechal postavit mauzoleum, zámecké skleníky, i balkónový portikus na zámku.

Mezi další zjištění stavu jemnické urbanizace patří fakt, že během druhé světové války se zde převážně stavělo ze dřeva. Válka tedy odčerpávala peníze na jiné věci, než na stavební činnost a lidé tedy museli stavět převážně z levnějších materiálů, mezi které patřilo dřevo. Toto tvrzení demonstruje dřevěná drubežárna i Břečkova chata a mnoho jiných staveb a chat postavených v Jemnici během těchto válečných let.

Bakalářská práce dále zjistila, že stavebně nejhorším rokem v první polovině 20. století se stal rok 1941. V tomto roce byla nenávratně zbourána židovská synagoga, která představovala největší symbol této víry ve městě Jemnici. Z pramenu lze vyčíst nesmyslné a nepravdivé argumenty, na základě kterých se židovský chrám zboural.

Další zjištění se týká počtu novostaveb v letech 1900 až 1945. První místo obsadil rok 1931, kdy se postavilo celkem 15 rodinných domů. Další důležitý rok staveb rodinných domů v Jemnici byl rok 1925, kdy se postavilo osm domů a rok 1910, kdy se postavilo v Jemnici celkem sedm rodinných domů. Z uvedeného zjištění vyplývá, že začátek třicátých let byl v Jemnici stavebně nejintenzivnější.

8. Seznam pramenů a literatury

Prameny

1. MZA Brno, SOkA Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: Archiv města Jemnice (1335-1945 (1952)).
Tamtéž, karton č. 101, i. č. 301 (1890-1900)
Tamtéž, karton č. 102, i. č. 301 (1901-1910)
Tamtéž, karton č. 103, i. č. 301 (1911-1925)
Tamtéž, karton č. 104, i. č. 301 (1926-1931)
Tamtéž, karton č. 105, i. č. 301 (1932-1938)
Tamtéž, karton č. 106, i. č. 301 (1939-1944)
2. **Gartner**, Karel. *Pamětní kniha města Jemnice od počátku, do roku 1945*. kopie - Městský úřad Jemnice. (originál SOkA Třebíč – Moravské Budějovice, fond Města Jemnice vznik 1828)
3. Tisk
MZA Brno, SOkA Třebíč, Listy ze Západoú Moravy, i. č. 1, ročník I, číslo 26, (28. června), 1884.
MZA Brno, SOkATřebíč, Listy ze Západoú Moravy, i. č. 5, ročník V, číslo 11, (10. března), 1888.
MZA Brno, SOkA Třebíč, Listy ze Západoú Moravy, i. č. 7, ročník VII, číslo 8, (15. února), 1890.
MZA Brno, SOkA Třebíč, Listy ze Západoú Moravy, i. č. 7, ročník VII, číslo 46, (8. listopadu), 1890.
4. **ELIÁŠ**, Jan. *Stavebně historický průzkum kostela sv. Víta v Jemnici*. Státní ústav pro rekonstrukce památkových měst a objektů. Brno. Uloženo: Městský úřad Jemnice - fond rozvoje města, strojopis. 1989.

Internet

[Cit. 2011-20-9.] URL: <http://www.castles.cz/zamek-jemnice/galerie-obrazky-nakresy-historie.html>

[Cit. 2011-20-9.] URL: http://www.mesto-jemnice.cz/nahrobni-kameny/g-1244/id_obrazky=1968

Literatura

1. **HOFFMANN**, František. *Středověké město v Čechách a na Moravě*. Lidové noviny. Praha, 2009. ISBN: 978-80-7106-543-2.
2. **JANÁK**, Jan a kol. *Moravskobudějovicko Jemnicko*. Muzejní a vlastivědná společnost v Brně, Vlastivěda moravská, Brno, 1997. ISBN 80-85048-75-2.
3. **JÁNSKÁ**, Jana. *Jemnické album*. Město Jemnice, 2002. ISBN: 80-239-3708-1.
4. **JÁNSKÁ**, Jana. *Jemnické album 2*. Město Jemnice, 2006. ISBN: 80-254-1928-2.
5. **KADLEC**, Jaroslav. *Životopisy českých světců a přátel božích*. Bohemia Sancta. Praha, 1989. (nakladatelství Zvon - ISBN: 80-7113-032-X.)
6. **KLENOVSKÝ**, Jaroslav. *Židovská čtvrť v Jemnici*. Jemnice, 1994. (ISBN: 978-80-254-1925-0., rok vydání 2007)
7. **KRÁLÍK**, K. *Jemnicko v době pobělohorské*. In. *Od Horácka k Poddyjí 12, 1935/1936*, s. 141-143.
8. **MUK**, Jan a kol. *ABC kulturních památek Československa*. Panorama. Praha, 1985.
9. **PÁNEK**, Jaroslav a kol.. *Česká města v 16. – 18. století*. Historický ústav ČSAV. Praha, 1991. ISBN: 80-85268-06-X., ISSN: 0862-710X.
10. **PEKAŘ**, Josef. *Dějiny Československé*. Akropolis. Praha, 1991. ISBN: 80-900354-2-6.
11. **RICHTER**, Václav. *K barokní přestavbě zámku v Jemnici*. In. *Umění VIII*, 1960, s. 299-300.
12. **SAMEK**, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezka 2 (J/N)*. (2 díl.) Academia. Praha, 1999. ISBN: 80-200-0695-8.
13. **TŘÍSKA**, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Město Jemnice, 2010. ISBN: 978-80-254-8682-5.
14. **UNIVERZITA PARDUBICE**. Filozofická fakulta. Ústav historických věd. Bakalářská práce. *Správní vývoj města Jemnice od r. 1850 do r. 1945*. (autor Jindřich Kadlec 2010).

9. Seznam příloh

- Příloha č. 1 Špitál s kaplí sv. Alžběty
- Příloha č. 2 Kostel sv. Víta
- Příloha č. 3 Kostel sv. Stanislava
- Příloha č. 4 Zámek v renesanci
- Příloha č. 5 Náhrobní kameny v kostele sv. Stanislava
- Příloha č. 6 Renesanční portál na Městském úřadě
- Příloha č. 7 Hřebínková klenba na jemnické faře
- Příloha č. 8 Boží muka na Náměstí Svobody
- Příloha č. 9 Kaple sv. Josefa s Janem Nepomuckým
- Příloha č. 10 Sv. Jan Nepomucký v Podolí
- Příloha č. 11 Jemnice v roce 1843
- Příloha č. 12 Rodinná hrobka rodiny Pallavicini
- Příloha č. 13 Hlídací ovocnářská chata
- Příloha č. 14 Židovský hřbitov

10. Přílohy:

Příloha č. 1

Špitál s kaplí sv. Alžběty v Podolí³¹⁷

³¹⁷ Foto autor (20. 9. 2011)

Příloha č. 2

Kostel sv. Víta³¹⁸

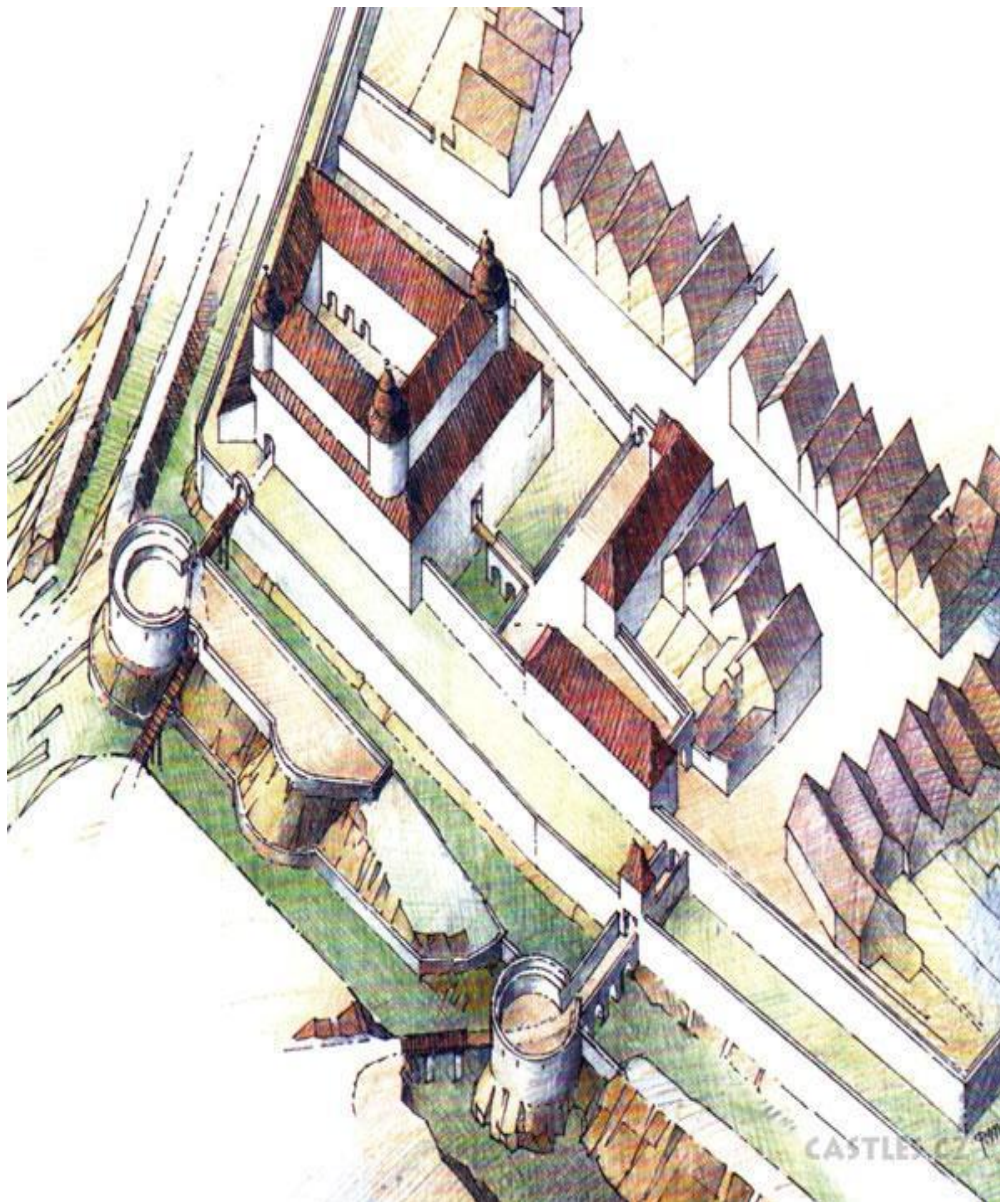
³¹⁸ Foto autor (22. 9. 2011)

Příloha č. 3

Kostel sv. Stanislava³¹⁹

³¹⁹ Foto autor (5. 11. 2011)

Zámek v renesanci (konec 16. století)³²⁰

³²⁰ [Cit. 2011-20-9.] URL: <<http://www.castles.cz/zamek-jemnice/galerie-obrazky-nakresy-historie.html>>

Příloha č. 5

Renesanční náhrobky³²¹

³²¹ [Cit. 2011-20-9.] URL: http://www.mesto-jemnice.cz/nahrobni-kameny/g-1244/id_obrazky=1968

Nejlépe dochovaný vrcholně renesanční portál v Jemnici³²²

³²²Foto autor – (20.9. 2011.)

Příloha č. 7

Klenba ve fáře, dům č. p. 63 ³²³

³²³ Foto autor (21.9. 2011)

Boží muka na náměstí Svobody³²⁴

³²⁴ Foto autor (21.9. 2011.)

Přistavěná kaple sv. Josefa v popředí s Janem Nepomuckým³²⁵

³²⁵ Foto autor (21.9. 2011.)

Příloha č. 10

Sv. Jan Nepomucký v Podolí³²⁶

³²⁶ Foto autor (22. 9. 2011)

Příloha č. 11

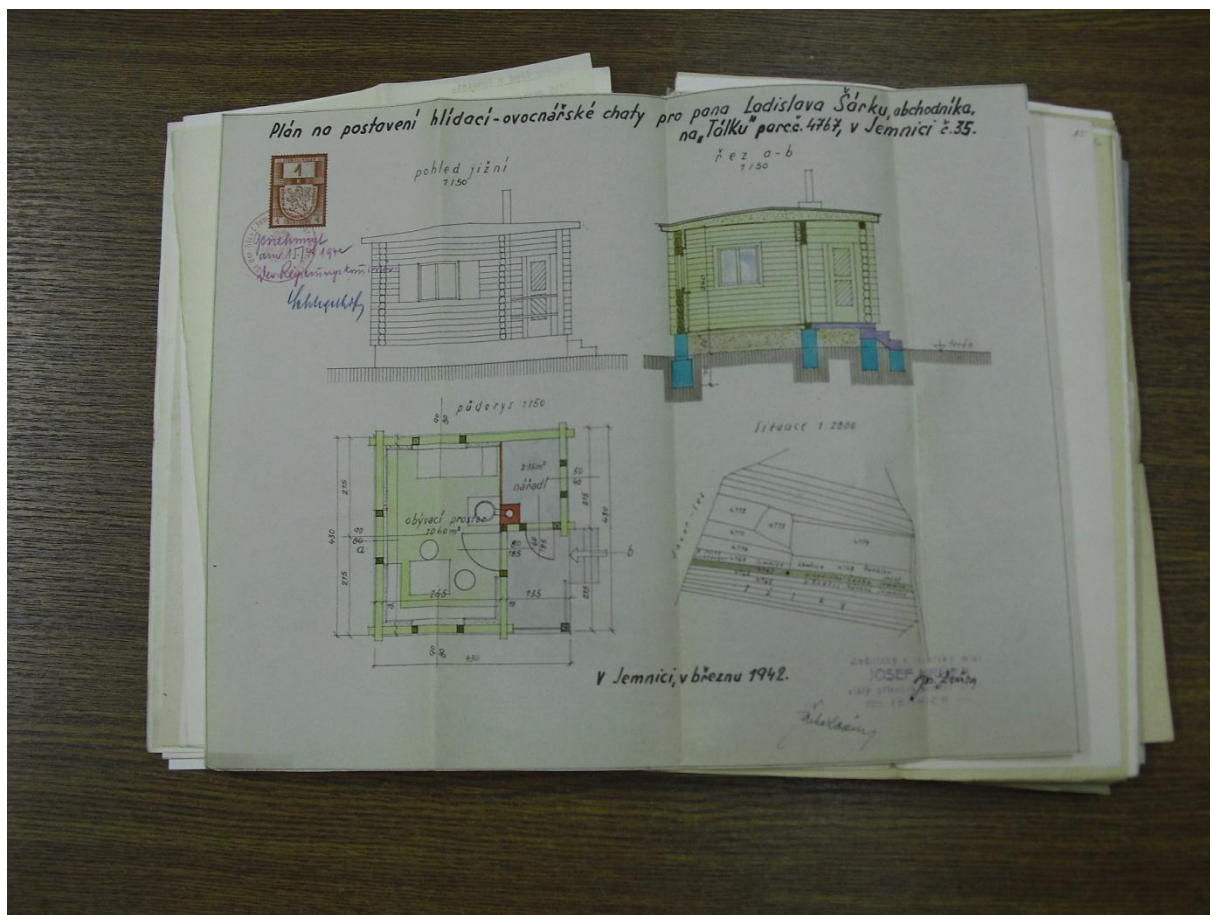
První malované panorama města Jemnice v roce 1843³²⁷

³²⁷ TŘÍSKA, Jiří a kol. *Dějiny Jemnice*. Město Jemnice, 2010. ISBN:978-80-254-8682-5. s. 560 XXVI.

Rodinná hrobka rodiny Pallavicinu³²⁸

³²⁸ Foto autor (22. 9. 2011.)

Plán hlídací chaty³²⁹

³²⁹ MZA Brno, Soka Třebíč, pobočka Moravské Budějovice, fond: A. M Jemnice (1335-1945 (1952)), inv. č. 301, karton 106, r. 1942, fol. 14.

Příloha č. 14

Dnešní stav židovského hřbitova ³³⁰

³³⁰ foto autor (20. 9. 2011.)

11. Resume

Cílem této bakalářské práce je zachytit nejdůležitější stavební zásahy v městě Jemnici. Dalším hlavním úkolem této práce je zjistit, kteří konkrétní zadavatelé staveb (šlechta) se ve vytyčeném období projeví nejvíce.

Další zjištění se týká konkrétních roků, které byly pro město Jemnici z hlediska stavebního vývoje nejhorsími. Dále práce zjistí, ve kterém z vytyčených období se stavělo nejméně a naopak nejvíce.

Časové vymezení této bakalářské práce je vytyčeno od 16. století a končí rokem 1945. Tato práce je rozdělena celkem do pěti kapitol.

První kapitola nese název Založení města Jemnice. Zde je popsán vznik města Jemnice, dále jeho stručný vývoj v období středověku a nechybí zde ani nejdůležitější gotické stavby.

Druhá kapitola nese název Stavební vývoj Jemnice v renesanci (1530-1620). V této kapitole jsou již vypsáni všichni vlastníci jemnického panství (šlechta) a také nejdůležitější stavby, které nechali ze své iniciativy postavit či opravit. Důraz je zde kladen na činného zadavatele staveb šlechtice Tasa Meziříčského.

Třetí kapitola nese název Stavební vývoj Jemnice v baroku (1620-1800). Tato kapitola opět uvádí všechny šlechtice, kteří v barokní době vládli Jemnici. Důraz je zde především kladen na obnovu města po třicetileté válce, i na jemnický zámek, který v této době prodělal mnoho změn.

V pořadí čtvrtá kapitola se jmenuje Stavební vývoj Jemnice v 19. století (1801-1900). Tato kapitola demonstruje urbanistický růst východním směrem od centra města, což dokazuje i vznik železniční tratě Jemnice - Moravské Budějovice. Je zde opět hovořeno o šlechticích a také o důležitosti zvolení prvního českého starosty v závislosti na intenzitě stavebního vývoje.

Pátá poslední kapitola s názvem Stavební vývoj Jemnice ve 20. století (1901-1945) uvádí opět výčet držitelů jemnického panství, avšak důraz je zde kladen na stavbu prvorepublikových vil, včetně stavby rodinného mauzolea v samém počátku 20. století.

Mezi pracovní metody, které byly použity v této práci, patří především metoda kritické analýzy a také metoda přímá.

11.1 Resumé

The objective of this bachelor thesis is to monitor the most important building interventions in the city of Jemnice. Another major objective of this thesis is to find out which specific construction contracting authorities (e.g. the nobility) manifested themselves the most in the given period.

Other findings concern the specific years which were the worst for the city of Jemnice in terms of building development. Furthermore, we can find in the thesis in which of the given periods the building activities were the worst and the best in contrast.

The time definition of this bachelor thesis is set out from the 16th century and it ends in the year 1945. This thesis is divided into five chapters on the whole.

The first chapter is entitled The Foundation of the City of Jemnice. The origins of the city of Jemnice are described *here*, further on there figures its concise development in the period of the Middle Ages and we describe the most significant Gothic buildings there as well.

The second chapter is entitled The Building Development of Jemnice in the Renaissance Period (1530-1620). In this chapter, all owners of Jemnice manor are noted here together with the most important constructions that they built or reconstructed by their own initiative as well. Here the emphasis is put on the active contracting authority of buildings The Nobleman Taso Meziříčský.

The third chapter is entitled The Building Development of Jemnice in the Baroque Period (1620-1800). This chapter again mentions all the Noblemen who ruled in Jemnice in the Baroque period. The emphasis is put on the reconstruction of the city after the Thirty Years' War and on Jemnice castle as well which was subject to many changes in this period.

In order the fourth chapter is called The Building Development of Jemnice in the 19th Century (1801-1900). This chapter demonstrates the urban growth in the direction to the East from the city centre, which is proved by the emergence of a rail track Jemnice - Moravské Budějovice. We discuss the noblemen again together with the importance of electing the first Czech mayor too depending on the intensity of building development.

The fifth and last chapter with the title The Building Development of Jemnice in the 20th Century (1901-1945) makes a list of holders of Jemnice manor again, although emphasis is put on construction of First Republic villas including the construction of the family mausoleum in the very beginning of 20th century.

The methods which were used in this thesis include mainly the method of critical analysis and direct method as well.